

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální péče

Studijní obor: Sociální pedagog

Kód oboru: 7502R010

Název bakalářské práce:

UKLÁDÁNÍ A ÚČINNOST ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ V ČR

***IMPOSING AND A LEGAL EFFECT OF ALTERNATIVE
PUNISHMENT IN CZECH REPUBLIC***

Autor:

Martin Beránek
Krynická 500/19
181 00 Praha

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková

Počet:

Stran	Obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
66	0	6	10	15	4 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 28.4. 2006

TU v Liberci, Fakulta pedagogická

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky
vevázaný originál

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Martin Beránek
Adresa: Krynická 500/19, Troja, Praha 8

Bakalářský studijní program: Sociální péče
Studijní obor: Sociální pedagog

Název bakalářské práce: Ukládání a účinnost alternativních trestů v ČR
Název BP v angličtině: Imposing and a Legal Effect of Alternative Punishments in Czech Republic

Vedoucí práce:
Termín odevzdání: 30.04. 2006

V Liberci dne 28.01. 2005

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí KSS

Převzal (student):

Datum: 28.1. 2005

Podpis studenta:

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

V Praze 8 dne: 28.4. 2006

Martin Beránek

vlastnoruční podpis

Prohlášení o využití výsledků BP:

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé diplomové práce, a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení, kopírování apod.)

Jsem si vědom toho, že: užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Bakalářská práce je majetkem školy, s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Martin Beránek

Podpis:

vlastnoruční podpis

Adresa:

Krynická 500/19

181 Praha 8

Datum:

Poděkování: Za metodickou pomoc a odborné vedení při tvorbě bakalářské práce bych chtěl poděkovat vedoucí práce paní Mgr. Květuši Slukové a svým spolupracovníkům za poskytnutí cenných rad a dostupných studijních materiálů. Rovněž bych chtěl vyjádřit poděkování panu Mgr. Raisovy – vedoucímu odboru Sociální prevence Městské části Prahy 8 a paní Mgr. Pátkové z Probační a mediační služby regionu Praha za volný čas a poskytnuté statistické údaje týkající se alternativních trestů.

Název BP: *Ukládání a účinnost alternativních trestů v ČR*

Název BP: *Imposing and a Legal Effect of Alternative Punishments in Czech Republic*

Jméno a příjmení autora: *Martin Beránek*

Akademický rok odevzdání BP: *2006*

Vedoucí BP: *Mgr. Květuše Sluková*

Resumé: Bakalářská práce se zabývala problematikou ukládání alternativních trestů v České republice. Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývala legislativním úskalím. Praktická část byla zaměřena na alternativní trest „veřejně prospěšné práce“ v regionu hlavního města Prahy, kdy na vzorku 15 pachatelů byla použita metoda řízeného rozhovoru, pozorování a studium dokumentace. Největším přínosem bakalářské práce bylo zjištění názorů a postojů jednotlivých odsouzených k tomuto trestu a rovněž názorů, které byly získány od pracovníků sociálních odborů v regionu hlavního města, které pak vedly k návrhu konkrétních řešení a opatření v dané oblasti.

Klíčová slova: alternativní, trest, sociální pracovník, pachatel

Summary: This Bachelor's thesis dealt with questions of imposing alternative punishment within the Czech Republic. The work was divided in theoretical and practical parts. The theoretical part contains legislative difficulties. The practical part concentrated on the concrete issue of alternative punishment, namely Community Service in Prague. The methods of controlled interview, observation and study of documentation were used for the evaluation within the sample of 15 offenders there. The biggest contribution of this work was findings of individual offenders' opinions and attitudes and opinions gathered from social workers within Prague region, which led to concrete suggestion of solutions and measures.

Keywords: alternative, punishment, social worker, offender

OBSAH:

1. ÚVOD	str. 7
2. TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1. Vymezení pojmů	9
2.2. Trestající (retributive) justice	14
2.3. Obnovující (restorative) justice	16
2.4. Probační a mediační služba ČR	17
2.4.1. Probace	19
2.4.2. Mediace	21
2.5. Alternativní tresty	24
2.5.1. Filosofie alternativních trestů	24
2.6. Trest odnětí svobody versus alternativy	25
2.7. Alternativy trestu odnětí svobody	29
2.7.1. Obecně prospěšné práce	29
2.7.2. Peněžitý trest	33
2.7.3. Podmíněné odsouzení	34
2.7.4. Podmíněné odsouzení s dohledem	35
3. PRAKTICKÁ ČÁST	37
3.1. Alternativy v praxi – průzkum	37
3.1.1. Cíl průzkumu	41
3.1.2. Předpoklady průzkumu	42
3.1.3. Charakteristika vzorku	43
3.1.4. Použité metody	44
3.1.5. Interpretace výsledků	56
3.2. Shrnutí výsledků praktické části	58
4. ZÁVĚR	58
5. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	61
6. SEZNAM PŘÍLOH	62
7. PŘÍLOHY	63

1. ÚVOD

Cílem bakalářské práce je zmapovat možnosti ukládání alternativních trestů v České republice, uvést zjištění jaká pozitiva ukládání alternativních trestů nabízí, ale zároveň také popsat problémy, chyby a nedostatky, které s sebou přináší skutečná praxe při jejich využívání; respektive podat celkový názorný pohled na tuto problematiku, včetně provedení výzkumu o aplikaci alternativních trestů – trestů obecně prospěšných prací na území hlavního města Prahy.

Druhou polovinu 20. století je možné označit, z hlediska výkonu trestní spravedlnosti, za období formování a hledání nových postupů, které by doplnily nebo případně nahradily tradiční a na svou dobu zastaralé postupy soudního řízení. Především se jedná o nahrazení ne vždy účinného a částí odborné veřejnosti kritizovaného trestu odnětí svobody za užití alternativních trestů k potrestání ve věcech trestních.

Hlavními důvody k využívání alternativních trestů v celosvětovém měřítku je především snaha o to, pachatele trestného činu pozitivně motivovat k životu v souladu se zákonem, řešit přetíženost orgánů činných v trestním řízení a soudů, vypořádat se s překročenou kapacitou jednotlivých věznic, nalezení nových a účinnějších forem prevence kriminality. Z ekonomického hlediska jde pak o snížení nákladů vynaložených na trestní řízení.

V České republice nemají alternativní tresty příliš velkou podporu laické veřejnosti, která naopak žádá zpřísnování trestů odnětí svobody a snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Tento názor je způsoben z větší části neinformovaností veřejnosti o tom, jak mohou být alternativní tresty účinné a dále pak medializací kriminálních činů z vysokou společenskou nebezpečností, zejména těch, kdy je napaden život a zdraví člověka, případně je pachatelem způsobena vysoká hmotná škoda.

Cílem používání alternativních trestů v praxi není represe, ale spíše výchova a resocializace jedince sociálně narušeného. Těžko lze začlenit

zpět do společnosti jedince, kterého na určité období jeho života od této společnosti izolujeme. Spíše je na místě dát pachateli možnost, aby svým aktivním přístupem odstranil konfliktní stav, který svým protispolečenským jednáním způsobil. Použití alternativních trestů ze strany orgánů činných v trestním řízení je pak na místě zejména při řešení a rozhodování v trestních věcech u mladistvých osob, jejichž rozumový a zejména psychický vývoj může být tímto rozhodnutím a přístupem ovlivněn, dále pak u pachatelů méně závažné trestné činnosti, a pachatelů neúmyslných trestných činů.

Při rozhodování v trestních věcech lze při uplatnění alternativ využít služeb kvalifikované mediační a probační služby (dále jen PMS), která by měla být garantem individuálního posouzení každého případu a tím pádem i rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ) v uvedené věci.

Smyslem bakalářské práce není vyhotovení jednotného názoru na častější používání alternativních trestů v praxi, či jejich absolutní odsouzení, ale spíše uvedení dostupných faktů a pohledů osob, které jsou či byly alternativním trestem postiženy, případně se s výkonem alternativ ze strany pachatelů setkávají vzhledem ke své profesi a tím přimět čtenáře této BP alespoň k zamyšlení.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Vymezení pojmů

♦ **Trest:** lze z právního hlediska charakterizovat jako specifický zákonem stanovený a státem vynutitelný následek spáchaného trestného činu, jež ukládají k tomu povolané soudy v trestním řízení a který obsahuje negativní hodnocení trestného činu a jeho pachatele.¹

Trestem se působí újma, jenž je citelným zásahem do občanských práv a jejímž prostřednictvím je sledováno splnění účelu trestu a trestního zákona.²

Pohrůžkou trestem, ukládáním a výkonem trestů poskytuje stát ochranu základním hodnotám lidské společnosti. Jen zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit. Kruté, nelidské a ponižující tresty jsou zakázány.³

Za spáchané trestné činy může soud tedy uložit pouze tresty taxativně uvedené v trestním zákoně (§27) a za provinění mladistvého pak v zákoně o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy (§24). Tresty i trestní opatření jsou v zákoně uspořádány do systému podle své závažnosti.

♦ **Účel trestu:** Je taxativně uveden v § 23 trestního zákona⁴, respektive v § 9 zákona o soudnictví ve věcech mládeže⁴, kde jsou uvedeny hlavní cíle ukládání trestů, kdy ***trest má působit jak na pachatele trestného činu (individuální prevence), tak i na všechny ostatní občany (generální prevence).*** Je takto prostředkem k dosažení cílů trestního práva. Účelem

¹ Trest za trestný čin (provinění) spáchaný mladistvým nazýváme opatření. Mladistvému lze uložit opatření výchovná, ochranná a trestní.

² SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P., *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 273

³ viz: *Listina základních práv a svobod*, čl. 39 a čl. 7 odst. 2

⁴ viz: § 23 zákona č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon*

⁴ viz: § 9 zákona č. 218/2003 Sb. *O soudnictví ve věcech mládeže*

trestu je především:

- chránit společnost před pachateli trestných činů
- zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti
- vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Účelem opatření vůči mladistvému je pak vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k

rodinné výchově a k sociálnímu prostředí, z něhož pochází, jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění.

Důraz kladený na resocializaci a výchovu osoby pachatele je v textu zákona nepřehlédnutelný. Na místě je však zamyšlení zda se v České republice daří tyto cíle naplňovat.

♦ **Systém trestů:** je výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání podle závažnosti a vzájemné vztahy mezi nimi.

Na základě trestního zákona je možné uložit tresty:

- a) odnětí svobody
- b) obecně prospěšných prací
- d) ztráty čestných titulů a vyznamenání
- e) ztráty vojenské hodnosti
- g) zákazu činnosti
- h) propadnutí majetku
- i) peněžitý trest
- j) propadnutí věci
- k) vyhoštění
- l) trest zákazu pobytu.

Samozřejmě je na místě uvést, že u mladistvých pachatelů je zákonná úprava poněkud odlišná a to jak co do druhu trestních opatření, jež lze za spáchání provinění uložit, tak i do jejich uspořádání v zákoně. Mladistvému lze uložit trestní opatření obecně prospěšných prací, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem a nepodmíněné odnětí svobody.

Za splnění zákonných podmínek lze každému pachateli uložit jakýkoliv druh trestu, či více trestů vedle sebe v určitých kombinacích. Je neslučitelné např. uložení trestu odnětí svobody a trestu obecně prospěšných prací, peněžitého trestu a trestu propadnutí majetku. Oproti uvedenému nelze naopak uložit samostatně ztrátu čestných titulů, ztrátu vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti. Rovněž nelze vyhostit občana České republiky. U mladistvých pachatelů pak trest zákazu činnosti nesmí bránit v přípravě na budoucí povolání.

V systému trestů převažují ty, které nejsou spojeny s odnětím svobody a s izolací pachatele od společnosti, jelikož se předpokládá, že větší část pachatelů je méně narušena a mohlo by se u nich negativně projevit jejich násilné vytržení z přirozeného sociálního prostředí, narušení sociálně užitečných svazků a negativní vliv více narušených osob (alternativní tresty).¹

♦ **Alternativa:** možnost volby mezi dvěma či více způsoby řešení, zpravidla protikladnými; volitelný způsob řešení; možnost.²

♦ **Alternativní tresty:** z hlediska práva jsou to v nejobecnější rovině všechny tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody, fakticky však lze mezi ně zařadit především tresty vykonávané ve společenství

¹ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M., *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. Praha: 1997, s. 204

² KLIMEŠ, L., *Slovník cizích slov*. Praha: 1983, s. 17

³ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P., *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 17

(tzv. komunitní sankce, v našich podmínkách trest obecně prospěšných prací a podmíněné odsouzení doplněné vhodně stanovenými přiměřenými povinnostmi nebo přiměřenými omezeními), tresty s probačními prvky (zejména podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem) a peněžitý trest (případně spojený s určitými přiměřenými povinnostmi a přiměřenými omezeními), spíše výjimečně pak další tresty (např. samostatně uložený trest zákazu činnosti nebo cizinci uložený trest vyhoštění).³

♦ **Alternativa k potrestání:** je pak upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. I když v těchto případech není uložen trest, jde o specifickou reakci na trestný čin se sankčními prvky.

Výše uvedené alternativní tresty a alternativy k potrestání je možné kombinovat s některými ochrannými opatřeními (především s ochranným léčením a u mladistvých s ochrannou výchovou).

♦ **Alternativa trestu odnětí svobody:** rozumíme zákonem danou možnost volby trestu nespojeného s odnětím svobody, kterou je soudce oprávněn použít, a to u takového pachatele, který by jinak byl odsouzen k trestu odnětí svobody. Alternativní tresty se tedy nemohou uplatnit vůči tomu, kdo byl zproštěn viny. Zároveň, má-li jít o **alternativní trest, nesmí být spojen s žádnou ztrátou osobní svobody, jinak by se jednalo pouze o humánnější výkon trestu odnětí svobody, nikoli o alternativu**. Pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám alternativního trestu, jehož závažnost (délka) má být úměrná trestnému činu a délce trestu odnětí svobody, který by mu byl jinak za spáchaný čin uložen.

Vychází-li se z negativního vymezení, pak alternativním trestem není přerušování trestu odnětí svobody ani předčasné propuštění z jeho výkonu, neboť i v těchto případech se jedná spíše o vylepšení trestu

odnětí svobody než o jeho alternativu.¹

Český právní řád zná několik alternativních způsobů řešení trestních věcí:

♦ *procesněprávní alternativy* (tj. odklony od standardního trestního řízení - diversion) - těmi podle naší právní úpravy jsou zejména řízení o schválení narovnání, o podmíněném zastavení trestního stíhání a o vydání trestního příkazu.²

♦ *hmotněprávní alternativy* - mezi které řadíme dvě skupiny:

- a) *alternativní tresty* - alternativní tresty v užším pojetí v sobě zahrnují profesionální psychosociální vedení a kontrolu pachatele určitou sociální službou (Probační a mediační služba). Alternativními tresty v širším pojetí pak rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody.³
- b) *alternativy k potrestání* - tedy, upuštění od potrestání a upuštění od potrestání s dohledem.

Z praktického hlediska pak uplatnění alternativ umožňuje rychlejší poskytnutí satisfakce obětem trestné činnosti, zrychlení a zjednodušení trestního řízení, v některých případech i bez potřeby vynesení rozsudku, a zejména pro pachatele méně závažné trestné činnosti či prvopachatele příležitost své pochybení aktivně vyřešit bez následné stigmatizace

¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., *Sociální ochrana*. Praha: PA ČR, 1998, s. 130

² Trestní příkaz se ukládá bez nařízení hlavního líčení a bez součinnosti stran, má účinky odsuzujícího rozsudku a je jím vždy uložen trest, ať už spojený s odnětím svobody nebo ne. Nejde tedy o alternativu k potrestání. První dvě alternativy nejsou spojeny s uložením trestu, předpokládají zapojení stran do řešení věci.

³ <http://www.spj.cz/index.php?cnt=spj>

odsouzení. Přináší pomalé a přetížené justici úsporu času i práce.

Současný přístup k trestání by měl být ve znamení **dekriminalizace** drobných trestných činů, **depenalizace**, to jest hledání účinných sankcí bez zásahů do svobodného života trestaného, a **diverze** nebo-li odklonu v trestním řízení, který umožňuje mimosoudní projednání případu mezi pachatelem a obětí.

Možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí jsou v České republice, stejně jako v ostatních zemích, limitovány právním rámcem, v němž se musí pohybovat a z toho je nutné vždy vycházet.¹

2.2. Trestající (retributive) justice

Po dlouhou dobu byla představa trestu v justici i mezi laickou veřejností omezena převážně na trest odnětí svobody, který izoluje odsouzeného od ostatní společnosti a brání mu tak pokračovat v trestné činnosti.

Takto tradičně chápaná spravedlnost staví na první místo zájem státu na zajištění odplaty sankcí. Konkrétní oběti je přisouzena spíš pasivní role. Takový model odplatné neboli **trestající justice** (retributive justice) **se ovšem v současné společnosti potýká se značnými problémy**. Např.:

- vězení je pro společnost nákladným způsobem výkonu trestu,
- kapacita míst vězeňských zařízení je omezená,
- míra kriminality a recidivy v naší společnosti je vysoká,
- expanze drogové a další organizované kriminality pokračuje.

Pro pedagogickou práci s odsouzenými i přes snahu vězeňských vychovatelů většinou mnoho prostoru nezbývá. Takový stav podporuje nárůst počtu osob, pro které se kriminální chování spojené s

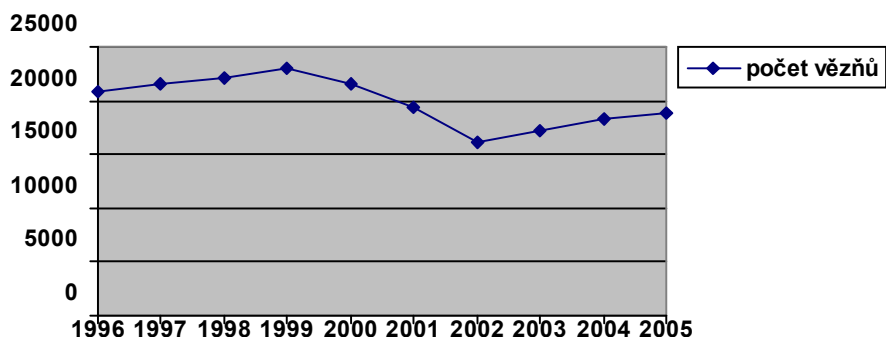
¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., *Sociální ochrana*. 2. vydání. Praha: PA ČR, 1998, s. 127-128

opakovanými pobyty ve vězení stává přijatelným stylem života.

Většina západoevropských zemí se tak musela utkat s problémem přeplněných věznic a stejný problém v současnosti trápí i české vězeňství
- viz tabulka a grafické znázornění :

POČET VĚZŇŮ V ČR V LETECH 1999 - 2005¹

Rok	Vězňů celkem	OBVINĚNÍ výkon vazby	Z toho mladiství	ODSOUZENÍ výkon trestu	Z toho mladiství	Počet vězňů na 100 tis. obyvatel
1999	23060	6934	227	16126	131	224
2000	21538	5967	163	15571	110	209
2001	19320	4583	120	14737	87	188
2002	16213	3384	102	12829	81	159
2003	17277	3409	93	13868	94	169
2004	18405	3269	79	15075	102	180
2005	18927	2859	64	16068	124	184



(stav k 31.12. 2005)

V polovině osmdesátých let dvacátého století se nejdříve v USA, později v západní Evropě objevují myšlenky na návrat trestní spravedlnosti do rukou těch, kteří byli zločinem nejvíce dotčeni: oběti, pachatele a jejich sociálního okolí. To, co bylo možné v období

středověku považovat za pokrok v trestní spravedlnosti, tedy trestní právo, jehož tvůrce, nositelem a vykonavatelem je stát, se v druhé polovině dvacátého století stává zastaralým modelem.²

2.3. Obnovující (restorative) justice

Obnovující justice se oproti modelu justice trestající pokouší nalézt řešení současných problémů a pozitivně změnit trestní systém. Zájem státu je také soustředěn na pachatele, ne však jen formou pouhé odplaty za trestný čin, ale především na nápravu a reparaci škody, která trestným činem vznikla, s ohledem na budoucnost a nápravu pachatele. Pro celé trestní řízení i pro vězeňství otevírá prostor ***resocializačnímu působení na pachatele***, ať již formou alternativních trestů nebo odklonu, případně specializovaného zacházení po dobu výkonu trestu, zatímco zbavení osobní svobody zůstává pouze podpůrnou složkou.³

Restorativní (obnovující) přístup přitom úplně neodmítá sankce spojené s odnětím svobody, ale chce u těch případů, kde je to možné, nabídnout pachatelům šanci své provinění aktivně odčinit a vrátit se k běžnému životu bez zkušenosti s pobytem za mřížemi.

Tento nový přístup znovu nalézá takové instituty, jakými jsou opravdová lítost a s ní související pokání pachatele na jedné straně a skutečné odpuštění oběti a sociálního okolí na straně druhé.

Vychází z předpokladu, že ***trestný čin je sociální konflikt mezi dvěma či více stranami, proto ho lze účinně řešit pouze za aktivní účasti všech dotčených***. Jen tak je možné napravit, resp. zmírnit způsobenou škodu, včetně vedlejších negativních důsledků činu, a obnovit narušený systém

¹ Zdroj: *Ročenky vězeňské služby – Generální ředitelství VS ČR*

² VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., *Restorativní justice-trestní politika pro 21. století?* Trestní právo, 2000, roč. 5, č. 1, str. 4

³ http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=157

sociálních vztahů a chráněných hodnot.¹

V praktické rovině ***klade důraz na využití mediace (vyjednávání)*** mezi obětí a pachatelem. Ta ve vhodných případech umožňuje, aby lidé, kterých se trestný čin určitým způsobem dotýká, měli možnost se sami podílet na hledání spravedlnosti, na obnovení konfliktem narušeného společenského vztahu.

Při prosazování prvků obnovující justice se v jednotlivých zemích ***setkáváme s termínem komunity sanction and measures - komunitní sankce (tresty a opatření)***. V podmínkách české justice se užívá termín *alternativní tresty a opatření*. Ty dávají odsouzenému možnost vyhnout se, nebo alespoň omezit důsledky stigmatizace záznamu v Rejstříku trestů a nevytrhávají jej z jeho rodinného a sociálního prostředí. Odsouzený se tak nedostává do kontaktu s vězeňskou subkulturou a je mu nabídnuta příležitost aktivně odčinit své provinění. Právě šance zbavit se vlastním přičiněním nálepky kriminálního dáva restorativní (obnovující) justici rozměr, který často u tradičních formálních trestněprávních postupů chybí. ***Z pasivního objektu trestního řízení se stává motivovaný subjekt.***²

2.4. Probační a mediační služba ČR

Zákonem č. 257/2000 Sb. zahájila dnem 1. ledna 2001 činnost Probační a mediační služba České republiky. Tato služba je organizační složkou státu, která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Zákonná úprava je v souladu s Ústavou i ústavním pořádkem ČR.

Probační a mediační služba (PMS) je procesem vyvažování mezi

¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P., *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 11

² VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., *Restorativní justice-trestní politika pro 21. století?* Trestní právo, 2000, roč. 5, č. 1, str. 4-11

přáními, potřebami, možnostmi stran zainteresovaných do trestního případu a možnostmi, resp. omezeními, vyplývajícími ze zákonných norem, upravujících jednání a chování členů společnosti.

Tyto dva limitující faktory, tedy individuální dispozice účastníků případu a limity stanovené zákonem, se promítají do možnosti probační a mediační služby, založené v zásadě na principu sociálního a trestněprávního pojetí konfliktu se zákonem. Teoretická východiska probační a mediační služby můžeme chápat ve dvou rovinách, a to v rovině *sociální* a v rovině *právní*. Sociální východisko alternativního způsobu řešení trestních věcí spočívá v chápání trestného činu jako konfliktu mezi obviněným, poškozeným a veřejností, resp. veřejným zájmem. ***Řešení tohoto konfliktu spočívá zejména ve zprostředkování komunikace mezi všemi zúčastněnými stranami.*** Tímto přístupem je sledován zásadní cíl a smysl alternativních řešení trestních konfliktů, tj. urovnání nejen právních vztahů, ale především společenských, mezilidských vazeb. Urovnání těchto vztahů musí proběhnout v takovém rozsahu, aby se všem účastníkům dostalo možnosti podílet se na nápravě věci, možnosti zbavit se negativních pocitů, jako je např. nenávist, křivda, nedůvěra, lhostejnost, strach, dále možnosti podílet se na pozitivní změně v dosavadním životě obviněného. Jde zejména o změny chování, návyky, hodnotový systém, stereotypy.¹

Jednou z nedílných činností PMS je především práce s obviněným, resp. klientem, směřující k identifikaci dalších jeho problémů, které mohou vést k recidivě trestné činnosti, případně mohou být příčinou příštích konfliktních situací. ***V tomto smyslu plní PMS úlohu terciální prevence.***

¹ http://pravniradce.ihned.cz/1-10077480-11416450-F00000_d-ac

Právní východiska probační a mediační služby vycházejí z následujících principů restorativní justice:

- motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin,
- motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem,
- poskytnutí prostoru k participaci na odstranění následků nežádoucího chování,
- eliminace efektu labelingu,
- efektivní řešení případu, rychlé a dostačující,
- zplnomocnění oběti trestného činu, poskytnutí příležitosti stát se aktivním aktérem řešení případu, možnosti vyjádřit postoj ke spáchanému skutku a své představy o formě nápravy způsobené újmy
- respektování zájmu společnosti a budování její ochrany, působení v oblasti sekundární a zejména terciální prevence
- účinná kontrola pachatelů
- spravedlnost jako změna vztahu mezi účastníky konfliktu, jehož míra narovnání se posuzuje podle subjektivního měřítka dostatečnosti řešení

V tomto smyslu se jejími klienty stávají nejen obvinění pachatelé trestných činů, ale také poškození a zprostředkovaně společnost. Podnět k zahájení probační či mediační činnosti může přijít od soudce, státního zástupce i policejního orgánu, ale také od obviněného, jeho příbuzných či obhájce, ale i od poškozeného nebo jeho zmocněnce.¹

2.4.1. Probace

Z latinského *probare - zkoušet, ověřovat*.

Za *probaci* se dle § 2 odst. 1 zák. č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě (dále PMS) považuje "organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále obviněný), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody,

¹ http://www.vscr.cz/cz/clanky/?cl_id=157

včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních a společenských vztahů.“

Do oblasti probace také patří příprava podkladů pro možné uplatnění některého z "odklonů", zpracovávání zpráv o osobě a aktuální životní situaci obviněného či o způsobu náhrady škody, stejně jako realizace dohledu nad podmíněně odsouzeným.

Práce probačního úředníka směřuje kromě dohledu i k účinné pomoci odsouzenému s jeho problémy. Těžiště jeho činnosti by mělo spočívat v důkladném poznání osobnosti pachatele, jeho hodnot, rodinných vazeb a v poznání sociálního pozadí trestné činnosti. Vedle dohledu by na pachatele měl působit výchovně a pomoci mu v resocializaci (např. nalézt vhodné zaměstnání, nabídnout odvykací programy atd.). Základem účinné pomoci je navázání osobního vztahu a vzbuzení důvěry v pachatele.

► ***Znaky probace***

- ◆ Závislost na výroku o vině, který by měl být vždy vysloven, má-li být obviněnému uložena probace
- ◆ Odklad trestu odnětí svobody, a to formou odkladu výroku o trestu (podmíněné upuštění od potrestání s dohledem) nebo odkladu výkonu trestu (podmíněné odsouzení s dohledem)
- ◆ Péče a dohled probačního pracovníka směřující k převýchově pachatele a jeho řádnému životu v budoucnosti
- ◆ Pokud byl odložen trest, nastupuje jeho uložení, v případě odkladu výkonu trestu jeho výkon.

V širším slova smyslu pak probace znamená shromažďování informací o osobě pachatele a jeho sociální, rodinné a pracovní situaci za účelem vytvoření podkladu pro další rozhodování státního zástupce, popř. soudu.

► **Přednosti probace**

Mezi nejdůležitější klady probace patří zejména to, že pachatel je ušetřen škodlivých důsledků trestu odnětí svobody. Není poznamenán vězeňským prostředím, nezískává další zkušenosti pro páčání trestné činnosti a nastává se nepřátelským vůči společnosti. ***Pachatel může vést normální život, udržovat svazky s rodinou i svými přáteli a zároveň je mu umožněno výchovné působení veřejnosti.*** V jeho úsilí k docílení nápravy a odčinění škody je mu poskytována pomoc probačního úředníka v podobě dohledu.¹

2.4.2. Mediace

Z latinského *medius, median - střed, prostřední*

Mediace je pak dle § 2 ods. 2 zákona č. 257/2000 Sb. O probační a mediační službě charakterizována jako "mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávané v souvislosti s trestním řízením". Mediace lze provádět jen s ***výslovným souhlasem obviněného*** a poškozeného.

Mediace představuje neformální proces, který usiluje o urovnání konfliktu, jež vznikl konkrétním trestným činem, mimosoudní cestou.

Výsledkem úspěšné mediace je nejen urovnání sporu a odčinění způsobených škod, ale i splnění zákonných podmínek, které umožní soudu uplatnit některý z alternativních způsobů řešení trestní věci (např. schválit narovnání, rozhodnout o podmíněném zastavení

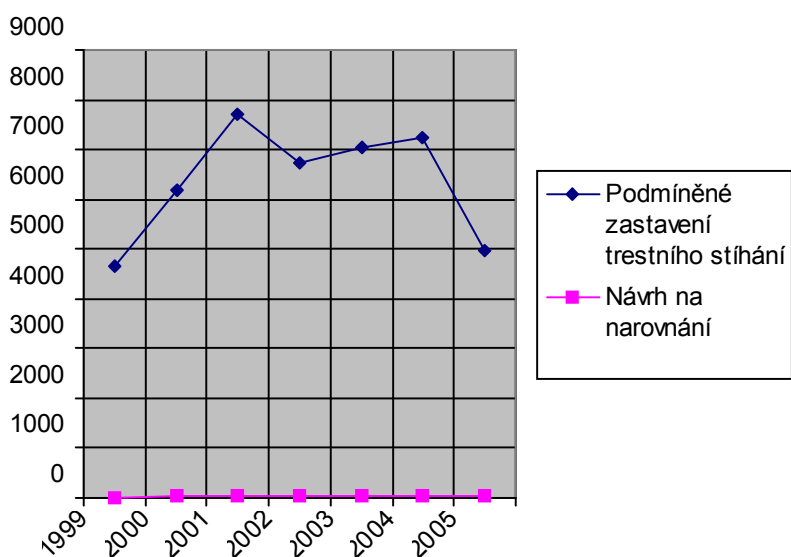
¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., *Sociální ochrana*. 2. vydání. Praha: PA ČR, 1998, s. 127-128

trestního stíhání).

VYUŽITÍ ODKLONŮ STÁTNÍM ZÁSTUPCEM ZA 1996 -2005¹

(stav k 30.09. 2005)

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Podmíněné zastavení trestního stíhání	4641	6166	7704	6744	7047	7251	4982
Návrh na narovnání	14	25	31	45	49	39	39



Výsledkem úspěšné mediaci je nejen urovnání sporu a odčinění způsobených škod, ale i splnění zákonných podmínek, které umožní soudu uplatnit některý z alternativních způsobů řešení trestní věci (např. schválit narovnání, rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání).

¹ Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva Spravedlnosti (státní zastupitelství)

Využití mediace v trestní justici vychází z chápání trestného činu jako konfliktu mezi dvěma konkrétními osobami. V rámci mediace však není pozornost věnována jen trestnému činu, ale otevírá se zde prostor k řešení i okolností, které jsou mimo zájem trestní justice. Např. příčinou rvačky mohou být dlouhodobé sousedské spory. Mediace umožňuje zabývat se v souvislosti s rvačkou i příčinou těchto sporů.

Mediace probíhá prostřednictvím kvalifikovaného prostředníka - *mediátora* (nejčastěji z řad PMS), který se snaží zprostředkovat vzájemnou komunikaci mezi stranami a podporuje je v hledání přijatelných řešení. Standardní mediace má obvykle podobu nejprve oddělených setkání mediátora s oběma stranami a pokud to situace umožňuje, dochází pak k přímému setkání obou stran za přítomnosti mediátora. V případech, kdy je situace pro některou ze stran natolik obtížná, že nelze přímé setkání uskutečnit, lze vyjednávání vést pouze skrze prostředníka (tzv. nepřímá mediace). Účast na vyjednávání je dobrovolná a lze ji kdykoliv přerušit či ukončit. Jednání probíhají na neutrální půdě, obvykle na pracovišti mediátora, bez přítomnosti soudce či státního zástupce.

Postoj mediátora k oběma stranám musí být vyvážený a neutrální. Jeho úkolem není (a ani být nemůže) nabízet řešení situace, ale usměrňovat probíhající vyjednávání k podstatným otázkám a hledání řešení.

► ***Výhody mediace***

- aktivní účast poškozeného a pachatele na urovnání konfliktu
- kratší doba potřebná pro vyřešení stíhané věci
- možnost objasnění příčin sporu
- nalezení řešení vyhovujícího oběma stranám, nahrazení škody
- odstranění negativních emocí a obav vyvolaných činem

► ***Možné výsledky úspěšné mediaci***

Těmi jsou obvykle realizace omluvy, okamžitá náhrada škody či dohoda o způsobu jejího nahrazení. Na straně odsouzeného pak možnost zůstat na svobodě, přehodnotit své jednání, uvědomit si negativní důsledky svého činu a nést za ně odpovědnost.

Je nutné zdůraznit, že ani úspěšná mediaci nezakládá jakýkoliv nárok na rozhodnutí soudu či státního zástupce. Tyto instituce jsou ve svém rozhodování nezávislé a i poté, co jsou splněny zákonné podmínky pro některý z alternativních postupů, se mohou rozhodnout je nevyužít.¹

2.5. ALTERNATIVNÍ TRESTY

2.5.1. Filosofie alternativních trestů

Základní myšlenka alternativních trestů je jednoduchá: ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinnosti nebo omezení, který bude působit preventivně proti páčání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní ty návyky a postoje pachatelů potřebné k vedení řádného života.

Soudy přistupují k ukládání alternativních trestů v případě, že se jedná o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody do pěti, respektive tří let a osoba pachatele není natolik narušená, aby její pobyt na svobodě byl pro ostatní členy společnosti nebezpečný.

Alternativní trest nezbavuje pachatele svobody, ale vyžaduje od něj dodržování určitých omezení, či splnění povinností, např. zaplatit ze svého příjmu státu určitý obnos peněz (peněžitý trest), podrobit se dohledu, léčení nebo jiným omezením, nevykonávat po stanovenou dobu určitou činnost nebo se zdržovat v konkrétním místě (trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu) nebo vykonávat ve svém volném čase, bez úplaty, po stanovený počet hodin práci pro „obecné blaho“ (trest obecně

¹ <http://www.spj.cz/opp/menu/meindex.php?sorce=tresty>

prospěšných prací).

V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda žije v souladu s normami společnosti. Při nesplnění těchto podmínek může soud rozhodnout o náhradní sankci, kterou je obvykle trest odnětí svobody.

Alternativní trest je jakousi podanou rukou státu, který musí reagovat na spáchaný trestný čin, nechce však přímo přistupovat k izolaci pachatele od společnosti jeho uvězněním.¹

2.6. TREST ODNĚTÍ SVOBODY VERSUS ALTERNATIVY

→ **Trest vězení** bývá spojen s *prizonizací*, tedy s negativním vlivem prostředí na odsouzené a na jejich budoucnost po propuštění, tím že přejímají hodnoty a normy běžné u recidivujících pachatelů. Negativní ovlivnění je zřejmé jak u odsouzených s dlouhodobými tresty, tak i během krátkodobých trestů a po nich. Pobyť ve vězení je ve většině případů spojený se ztrátou odpovědnosti odsouzeného za sebe samého, své chování a svou budoucnost. Odsouzený po propuštění z věznice do značné míry ztrácí schopnost žít na svobodě běžným způsobem života, což může vést až k tzv. *syndromu otáčivých dveří*, kdy propuštěný vězeň není schopen zakotvit v nekriminálním společenství a vyhledává takový typ prostředí, který zná a ve kterém se umí pohybovat - kriminální subkulturu. *Tím se pravděpodobnost jeho pokračování v kriminální dráze zvyšuje.²*

→ **Ve vězení** se pachatel stává pasivním, většinou nemá možnost pracovat nebo si hledat práci a organizovat svůj volný čas.. Má zajištěno ubytování, stravu, zdravotní a sociální péči, a to vše na účet daňových poplatníků. I to je důvod, proč se někteří do vězení opakovaně a někdy i rádi vrací.

¹ <http://spj.cz/opp/menu/meindex.php?source=tresty>

² <http://www.viap.cz/mladezadelikvence.htm=alternativy>

Negativní stránka trestů odnětí svobody - věznění :

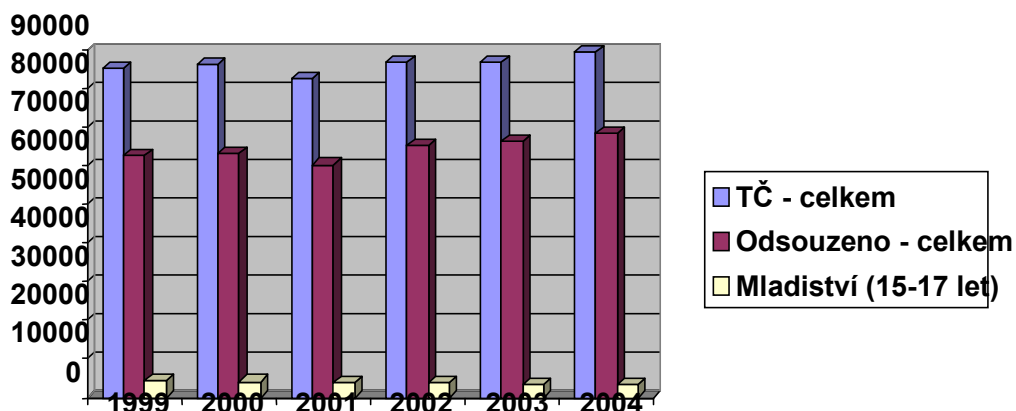
- ⇒ Ve výkonu trestu je odsouzený v pasivní roli, v obranné pozici, ve které převládají mechanismy, jež ho vedou k omlouvání protiprávního jednání a k hledání chyb mimo své osoby.
- ⇒ Odnětí svobody považuje odsouzený často za neúměrnou křivdu, ponížení, cítí se odmítán. Nastupuje zahořklost, nedůvěra k lidem, narůstá jakási solidarita a pocit sounáležitosti ke stejně postiženým. Dochází k vzájemnému ovlivňování a zvyšování přizpůsobivosti kriminální subkultury.
- ⇒ Výkon trestu negativně ovlivňuje sebevědomí odsouzeného, a to zejména po propuštění, kdy získává nálepku kriminálního.
- ⇒ Rozbíjí se rodinné a sociální vztahy. Často dochází k rozvodu, ztrátě zázemí a původních přátel. Není se kam vrátit.
- ⇒ Ve vězení narůstají dluhy, zhoršuje se ekonomická situace rodiny, zvláště nemůže-li odsouzený pracovat. Rostoucí dluhy na výživném bydlení, pojištění, neschopnost splácet závazky soudu či věřitelům atd. mají důsledky nejen sociální ale také psychické.
- ⇒ ***Náklady na výkon trestu odnětí svobody, sociální dávky pro rodiny odsouzených zatěžují daňové poplatníky. Vymáhání náhrady na odsouzeném je ve většině případů neefektivní.***
- ⇒ Izolace neumožňuje okamžité odstraňování subjektivních příčin protiprávního chování - protialkoholní, sexuologická léčba a léčba drogové závislosti nastupují obvykle až po výkonu trestu.
- ⇒ Uspokojování sekundárních potřeb je obvykle blokováno, odsouzený bývá vystaven riziku homosexuální stimulace.
- ⇒ Zvláště negativně poznamenává odnětí svobody mladistvé pachatele. Snižuje jejich sebevědomí a prohlubuje komplex méněcennosti a tím i nepřiměřené chování.

- ⇒ *Výkon trestu neumožňuje, vzhledem k přeplněnosti věznic, individuální pozitivní působení na motivaci osobnosti pachatele k nápravě sebe sama.*
- ⇒ Výkon trestu je náročný na adaptaci uvězněného a readaptaci propuštěného.
- ⇒ Obvykle při výkonu trestu odnětí svobody nedochází k realizaci usmíření mezi pachatelem a obětí a odstranění způsobené škody.
- ⇒ *Mladiství a prvotrestaní pachatelé se ve vězení setkávají s negativními vzorci chování u více narušených osob a recidivistů, které snadněji přijímají za vlastní. Pro ilustraci jsou v tabulce a grafickém znázornění uvedena statistická čísla počtu odsouzených mladistvých za období let 1999 až 2004, s uvedením celkového počtu spáchaných trestných činů za kalendářní rok, celkem odsouzených osob a procentuální vyjádření počtu mladistvých na celkovém počtu odsouzených pachatelů.*

Odsouzení mladiství za období let 1999 až 2004¹:

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TČ	84875	86031	82503	86448	86445	89354
Odsouzeno celkem	62594	63211	60182	65099	66131	68443
Mladiství (15-17 let)	4612	4155	3805	3854	3558	3293
% odsouzených mladistvých	7,3	6,5	6,3	5,9	5,4	4,8

¹ Zdroj: Statistické ročenky kriminality – Ministerstva spravedlnosti ČR



Alternativní trestněprávní sankce se od tradičního trestu odnětí svobody liší především tím, že nejsou zaměřeny pouze na negativní omezení práv a svobod pachatele. Jejich cílem je zmírnit následky spáchaného činu, odškodnit oběť a posílit odpovědnost pachatele k sobě samému a ke společnosti. Hlavním smyslem alternativních způsobů řešení trestních věcí je přiměřená reakce na spáchaný trestný čin a odstranění konfliktního stavu, který jeho spácháním vznikl. Současně tyto formy postihu protiprávního jednání vytváří podmínky pro urychlení, zjednodušení a zhospodárnění trestního řízení. Omezují zásahy do života obviněného a jeho stigmatizaci, zohledňují oprávněné zájmy poškozeného a přispívají k prevenci kriminality.

Pozitiva ukládání alternativních trestů:

- ⇒ Alternativní tresty pachatele aktivizují k řešení problémů, přiznává svůj čin a chce za něj nést odpovědnost.
- ⇒ Nedochází k narušení rodinného života ani přetrhání sociálních vazeb odsouzeného.
- ⇒ Omezují stigmatizaci obviněných i obětí, což je zvláště důležité u mladistvých osob, jejichž rozumový a psychický vývoj může být narušen mnohem snadněji než u dospělých.

- ⇒ U alternativních trestů není dotčena oblast potřeb pachatele, není frustrován. Své potřeby může uspokojovat v běžném rodinném, pracovním i širším sociálním prostředí. Zachovává si sebevědomí a sebeúctu. Jeho chování je motivované.
- ⇒ Alternativní trest je v zavedeném systému až 12krát levnější, nedochází k výraznému zatěžování daňových poplatníků.
- ⇒ Zvýšené nároky na adaptační schopnosti pachatele odpadají.
- ⇒ Alternativní tresty dávají možnost pozitivního ovlivňování subjektivních příčin kriminálního jednání pachatele. Umožňují účast v programech zaměřených na protialkoholní a protidrogovou léčbu, na výcvik sociálních dovedností v náročných životních situacích.

Efektivitu trestního systému určuje jeho účinnost. Jako efektivní bychom tedy mohli označit ten trestní systém, který vykazuje nejnižší počet recidivistů. Sledováním a hodnocením efektivity výkonu trestu odnětí svobody se ukazuje, že tradiční trestně represivní politika ani tento trest nepřináší očekávané výsledky a nevedou k hlavnímu poslání trestní spravedlnosti - k ochraně jednotlivce i celé společnosti před kriminalitou a k prevenci kriminálního jednání. Na základě těchto praktických zkušeností společnost hledá, nebo by měla hledat, nové způsoby, které by vedly k dosažení účelu trestu. Jedním z takových způsobů je zavedení systému alternativních forem zacházení s provinilci.

2.7. Alternativy trestu odnětí svobody

Alternativním trestem je v zásadě každý trest, při kterém nedochází k omezení osobní svobody odsouzeného. Ukládají se místo trestu odnětí svobody nebo se s ním kombinují. *Při jejich nesplnění může nastat*

náhradní sankce - většinou trest vězení.¹

2.7.1. Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací byl do trestního zákona zařazen novelou provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. jako samostatný druh trestu, který má být významnou alternativou trestu odnětí svobody. Jako hlavní druh trestního opatření je dále uveden v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže z roku 2003.² ***Svou podstatou představuje určitý druh legální nucené práce prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu osob, jejímž podstatným rysem je, že vyžaduje na odsouzeném, aby dal své schopnosti a svůj čas společnosti, jejíž právo porušil.***

► Právní úprava

Dle § 45 trestního zákona obecně prospěšné práce představují po trestu odnětí svobody druhý nejpřísnější trest, který lze podle platného trestního zákona v České republice uložit. ***Soud jej může uložit za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.***

Podstatou trestu obecně prospěšných prací je povinnost odsouzeného vykonat ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Za obecně prospěšné účely se považují práce ve prospěch obce, státních či jiných neziskových institucí. Práce v žádném případě nesmí sloužit k výdělečným účelům.

Zákon například uvádí práce k obecně prospěšným účelům, které spočívají v údržbě veřejného prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají

¹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., *Sociální ochrana*. 2. vydání Praha: PA ČR, 1998. s. 156-158

² Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 01.01. 2004*

vzděláním, vědou, kulturou, ochranou zvířat atd.¹

Obecně prospěšné práce nejsou tedy pro pachatele zaměstnáním, ani zdrojem jakéhokoli příjmu. Naopak, často půjde o jediný způsob, jak pachatel může odčinit škodlivé následky trestného činu a zároveň si uvědomit nesprávnost svého počínání.

Uložený trest se počítá na hodiny a ukládá se v rozmezí 50 až 400 hodin. Na jejich vykonání má odsouzený lhůtu dvanácti měsíců ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Pokud odsouzený trest zaviněně ve stanovené lhůtě nevykoná, jsou mu neodpracované hodiny přeměněny na trest odnětí svobody, přičemž každé i jen započaté dvě hodiny trestu se promění na jeden den výkonu trestu odnětí svobody. ***Trest je vykonáván v místě bydliště odsouzeného.*** Ten má možnost ze závažných důvodů požádat o výkon trestu i jinde (např. v místě, kde je zaměstnán). Soud, do jehož působnosti spadá bydliště odsouzeného, je pak pověřen nařízením a kontrolou (ve spolupráci s Probační a mediační službou) výkonu trestu, a to i v případě, že pravomocný rozsudek byl vyneset jiným soudem.

Trest obecně prospěšných prací nemůže soud pachateli uložit, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.

Obecně prospěšné práce může soud uložit jako samostatný trest nebo i vedle jiného trestu s výjimkou trestu odnětí svobody.

U ***mladistvých*** je právní úprava tohoto alternativního trestu, resp. opatření, obdobná. Horní hranice trestního opatření však nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoně, tedy 200 hodin. Obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle obecně prospěšných prací uložit i vhodná výchovná opatření. Zákon ukládá soudu povinnost zjistit stanovisko mladistvého k možnosti uložení toho

¹ viz : § 45 odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon*

opatření a přihlédnou k němu.¹

Pozitiva trestu obecně prospěšných prací:

- ◆ Odsouzený neztrácí kontakt s okolím a může pracovat. Na druhou stranu je jeho jednání omezeno určitou povinností ke společnosti.
- ◆ Vykonává-li OPP v prostředí, kde má možnost poznat a napravit důsledky svého jednání, je velká pravděpodobnost, že trest povede k nápravě pachatele a lépe splní svůj účel.
- ◆ Odsouzený k trestu OPP je nucen se aktivně zapojit do práce pro komunitu v místě svého bydliště nebo v jeho okolí.
- ◆ OPP podporují pocit zodpovědnosti odsouzeného za své chování a život, upevňují jeho pracovní návyky, rozvíjí řemeslnou dovednost.
- ◆ Je-li trest vykonán v zákonné lhůtě, je vymazán z rejstříku trestů a na výpisu se tedy jeho uložení neobjeví.
- ◆ OPP jsou účinnější a nesrovnatelně levnější než výkon trestu odnětí svobody.

Trest obecně prospěšných prací se ukládá především těm, kteří se vůči společnosti provinili poprvé, nebo těm, kteří páchají trestnou činnost menší společenské nebezpečnosti, ale opakovaně.

Může být uložen například rodičům, kteří neplní svoji vyživovací povinnost vůči dětem. Pokud by byli ve vězení, jejich dluh na výživném by narůstal a byla by jen malá šance, že ho budou splácet. OPP zaručují větší pravděpodobnost, že budou pracovat a mít tak zdroj na úhradu svých finančního závazku.

Účinný je tento trest u mladistvých, kteří se dopustili výtržností, vandalismu, poškozování cizí věci nebo napadení jiných, nezřídká pod vlivem alkoholu. Úklidové práce, kterými napravují následky svých činů

¹ viz: zákon č. 218/2003 Sb.

(např. odstranění graffiti ze staveb) jim umožní uvědomit si hodnotu věcí a výši finančních nákladů spojených s opravami.

U pachatelů, kteří způsobili zranění při řízení vozidla pod vlivem alkoholu bývá trest OPP také dostatečným ponaučením. Při práci s klienty postiženými následkem úrazu mohou nejlépe poznat cenu lidského života a zdraví a jak těžký je život s postižením.

Výkon trestu OPP se odehrává ve společnosti, v prostředí, kde se odsouzení setkávají s ostatními občany. Veřejnost se tedy v jistém smyslu zapojuje do procesu převýchovy pachatele i do samotného výkonu trestu, přebírá úkoly, které dříve plnil výhradně stát. Občané by tedy měli pociťovat osobní odpovědnost za to, aby trest byl vykonán řádně a účelně.¹

Právní úprava v České republice na rozdíl od evropských států nevyžaduje souhlas pachatele s uložením trestu obecně prospěšných prací² (po novele trestního zákona z roku 2001 přihlíží soud před uložením trestu obecně prospěšných prací ze zákona vedle zdravotní způsobilosti také ke stanovisku pachatele k možnosti uložení tohoto trestu), ***což lze považovat za nedostatek právní úpravy a jednu z příčin časté přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody.***

Ačkoli je trest obecně prospěšných prací v naší praxi realizován od roku 1996, zůstává stále řada otázek spojených s jeho realizací nedořešena. I přes to je aplikace tohoto trestu u nás stále častější, a o to více je vítán zájem nestátních organizací vytvářet místa pro odsouzené.

¹ VŮJTĚCH, J., KARABEC, Z., KOTULÁN, P., ROZUM, J., *Základní poznatky k výzkumu institutu obecně prospěšných prací*. České vězenství, 2000, roč. 8, č. 1, s. 32-35

² u mladistvých pachatelů je soud před uložením tohoto trestu povinen přihlídnout ke stanovisku mladistvého k jeho uložení, které je povinen zjistit dle ustanovení § 26 zák. č. 218/2003 Sb.

2.7.2. Peněžitý trest

Ukládá se ve výměře od dvou tisíc do pěti milionů korun českých, pokud pachatel získal nebo chtěl získat trestným činem majetkový prospěch, případně u méně závažných trestných činů, pokud není třeba ukládat trest odnětí svobody. Současně s uložením peněžitého trestu ukládá soud tzv. náhradní trest odnětí svobody do dvou let, pokud by peněžitý trest nebyl zaplacen. Zároveň může stanovit, že peněžitý trest bude splatný v přiměřených měsíčních splátkách.¹

U mladistvých lze uložit peněžitě opatření ve výměře od tisíce do půl milionu korun, je-li mladiství výdělečně činný nebo pokud to jeho majetkové poměry umožňují. Zákon rovněž dává možnost plnění tohoto opatření formou denní sazby.

U mladistvých pachatelů může soud také za podmínek stanovených v zákoně výkon peněžitého opatření podmíněně odložit, přičemž stanoví zkušební dobu až na tři léta. Vede-li odsouzený ve zkušební době řádný život a vyhoví-li uloženým podmínkám rozhodne soud, že se osvědčil. Pak se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen.²

2.7.3. Podmíněné odsouzení

Je jednou z nejstarších a nejužívanějších alternativ ke krátkodobým nepodmíněným trestům odnětí svobody v České republice. *Spočívá v podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu, kterou zákon stanoví na jeden rok až pět let* (u mladistvých na jeden rok až tři léta). Podmíněně lze, za podmínek v zákoně stanovených, odložit výkon trestu odnětí svobody, který nepřesáhl dvě léta. Odsouzenému může soud navíc uložit přiměřená omezení a povinnosti jako např.

¹ viz: § 53 a § 54 zák. č. 140/1961 Sb. *Trestní zákon*

² viz: §§ 27 až 30 zák. č. 218/2003 Sb. *Soudnictví ve věcech mládeže*

podrobit se výcviku pro získání zaměstnání, vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, léčení závislosti na návykových látkách, zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami, zdržet se hazardních her atd., nebo nahradit škodu, kterou svým činem způsobil. Za předpokladu, že odsouzený povede během zkušební doby řádný život a dodrží stanovené povinnosti a opatření, vysloví soud, že se osvědčil. Odsouzenému pak nemůže být uložen nepodmíněný trest a hledí se na něj jako by nebyl odsouzen. Provede se tedy výmaz v rejstříku trestů, odsouzený není stigmatizován předchozím odsouzením, může si bez překážek hledat zaměstnání a znovu se plnohodnotně začlenit do společnosti.¹

U mladistvých je právní úprava mírnější. Dává možnost ponechat podmínku v platnosti i tehdy, když odsouzený zavdává příčinu k nařízení odnětí svobody. Zároveň je mu ale uložen dohled (nebyl-li už stanoven), prodloužena zkušební doba nebo uloženo další výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život. Tím je posílena výchovná funkce opatření.

Tento trest je velice významnou alternativou, která umožňuje ponechat odsouzeného na svobodě a dát mu tak šanci, začít vést řádný život v souladu s právním řádem a morálkou společnosti a odčinit škodu, kterou svým jednáním způsobil.

2.7.4. Podmíněné odsouzení s dohledem

Je typickou formou probace, neboť pachatel podrobený dohledu zůstává na svobodě, která byla do trestního řádu zařazena po novele trestního zákona provedené zákonem č.253/1997 Sb. I před tím bylo ale některými soudci využíváno s odvoláním na přiměřená omezení a

¹ viz: § 58 a § 60 zák. č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*

povinnosti.¹

Soud může podmíněně odložit trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky, pokud zároveň vysloví nad pachatelem (probační) dohled.

Podmíněné odsouzení s dohledem se jinak od podmíněného odsouzení významně neliší, neboť je přípustné za stejných podmínek a také lze současně uložit další omezení a povinnosti.

Zavedení dohledu není zmírnění trestní represe, neboť zkušební doba je spojena s intenzivním dohledem probačního úředníka. Odsouzený je povinen udržovat pravidelný osobní kontakt s pracovníkem Probační a mediační služby, informovat ho o svém pobytu, zaměstnání a jiných okolnostech důležitých pro výkon dohledu. Rozsah a intenzitu dohledu stanoví soud ve svém odsuzujícím rozsudku.

Masovějšímu ukládání tohoto trestu brání, obdobně jako u jiných trestů s probačním dohledem, především nedostatek pracovníků Probační a mediační služby (probátorů). Na jednoho pracovníka mnohdy připadají desítky odsouzených, a tak se čas věnovaný jednotlivým odsouzeným značně zkracuje, čímž dochází k omezení dohledu.

¹ viz: § 60a) - § 60b) zák. č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1. Alternativy v praxi - průzkum

Ukládání alternativních trestů v praxi velmi úzce souvisí s trestní politikou státu, která je nástrojem kontroly kriminality. Trestní politika zahrnuje především trestní zákonodárství a činnosti a opatření orgánů činných v trestním řízení. Soustřeďuje se na problematiku kriminalizace a dekriminalizace a na uspořádání systému kontroly kriminality.¹

ČR se stále řadí mezi země s výrazně represivní trestní politikou a nejvyšším počtem vězněných osob. Výsledky této politiky se však neodráží ve vyšší účinnosti, která by se projevila například v nižší recidivě. Ze zkušeností mnoha vyspělých zemí se jeví jako nejschůdnější cesta řešení vytvoření podmínek k častějšímu ukládání alternativních trestů. Vězeňská služba se dostala vlivem dosavadní represivní politiky a vážného materiálního a personálního nedostatku do obtížně řešitelné situace. V jejím důsledku došlo z celkového počtu 35 věznic a vazebních věznic k přeplnění většiny z nich obviněnými a odsouzenými, kteří vykonávají trest odnětí svobody, nebo očekávají hlavní soudní jednání. Vězeňství se tak stává stále zřetelněji nebezpečným generátorem kriminality. Přetěžováním vězeňského systému, za současné nepříznivé trestně politické a ekonomické situace, je jen otázkou času, kdy dojde k vážným vězeňským nepokojům nebo ke kolapsu způsobenému selháním lidského faktoru pracovníků Vězeňské služby (viz tabulka a grafické znázornění):²

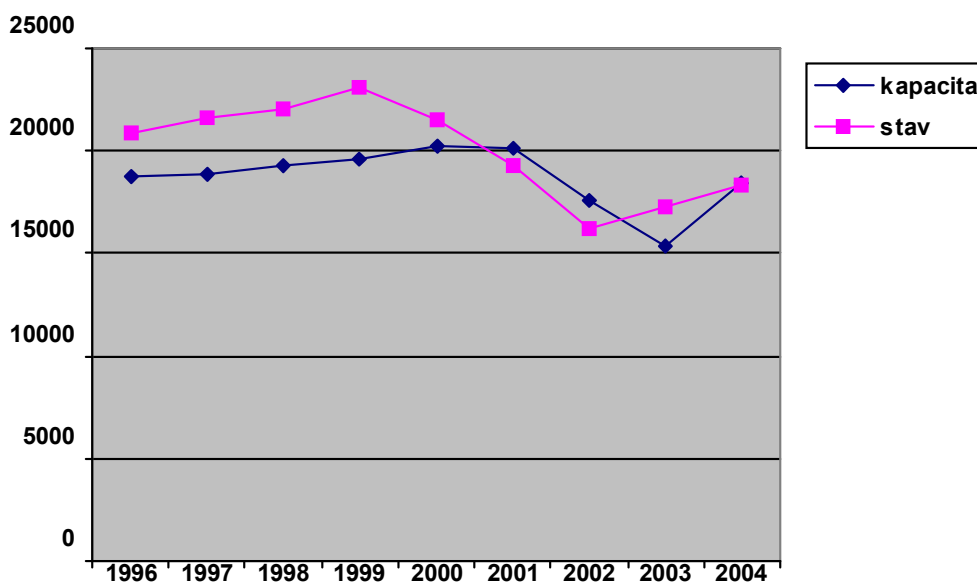
¹ ZAPLETAL, J., *Kriminologie – díl I. Obecná část*, 3. upravené vydání, Praha: PA ČR 2000, s. 10

² zdroj: *Ročenky vězeňské služby – Generální ředitelství Vězeňské služby ČR*

KAPACITA VĚZNIC ZA OBDOBÍ 1999-2004

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celková kapacita	19632	20244	20122	17625	15407	18405
Stav	23060	21538	19320	16213	17277	18343
v %	117,46	106,39	96,014	91,99	112,137	99,663

Od roku 2001 nedochází k překračování kapacity věznic, a to i přes to že od roku 2002 je počítáno s 4m² na osobu. Celkový počet vězňů klesá již od roku 1999.



Ze dalších statistických údajů za období prvního pololetí kalendářního roku 2005 prezentovaných Vězeňskou službou ČR jsou pak zjišťována následující fakta :

► *náklady na jednoho vězně a den činí 692.55,-Kč, měsíčně pak náklady činí 20.892,-Kč, což při průměrném počtu vězňů 19 199 za*

dané období činí částku 4 813 266 096,-Kč za kalendářní rok !!!

Prioritou trestní politiky ČR by pro zlepšení situace našeho vězeňství mělo být proto odstranění, nebo alespoň oslabení ***fenoménu přeplněných věznic***, čehož lze docílit dvěma způsoby:

⇒ výstavbou nových a přestavbou stávajících věznic, nebo

⇒ trestní politikou spoléhající mnohem více na alternativy.

První způsob je mnohem více náročný na finanční prostředky i síly na penitenciární zacházení s pachateli, vyžaduje další vězeňský personál, představuje zatížení pro daňové poplatníky a omezuje politickou vůli řešit svízelnou situaci ve vězeňství.

Rozhodně se proto schůdnější cestou jeví přijetí opatření vedoucích ke stálému snižování počtu vězněných osob a to ***aplikací alternativ ke krátkodobým trestům odnětí svobody, které tvoří téměř dvě třetiny těchto trestů. Jedná se zejména o odnětí svobody v délce do 2 let.*** Tato cesta je levnější a efektivnější než různé resocializační a nápravně terapeutické metody, které dosud převažují při výkonu trestu odnětí svobody a při tom dle výsledků průzkumů prezentovaných v odborné literatuře je dosahováno vysokého stupně uspokojení oběti (více než 80 %), dochází ke shodě mezi pachatelem a obětí v chápání spravedlnosti (90 %), pachatelé ve velké míře nahrazují způsobenou škodu (95 %) a u obětí trestných činů se snižuje pocit ohrožení (25 %).

Jako hlavní námitky této cesty jsou vznášeny argumenty, že v systému restorativní justice, kam alternativy patří, je možné řešit jen méně závažné případy trestné činnosti a že u značné části pachatelů nelze očekávat pochopení podstaty restorativní justice, takže její metody (alternativy) budou chápány jako projevy slabosti či bezradnosti společnosti, a že úplné

obnovení vztahů narušených činem je nereálné.¹

Výstupy ze statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR za období od roku 1996, respektive 1999 do 30.09. 2005 je zjišťováno, že *se počet osob-pachatelů odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody snížil k hranici 10000 za jeden kalendářní rok a naopak ukládání jednoho z alternativních trestů - obecně prospěšných prací vzrostlo na počet 13000 trestů.*

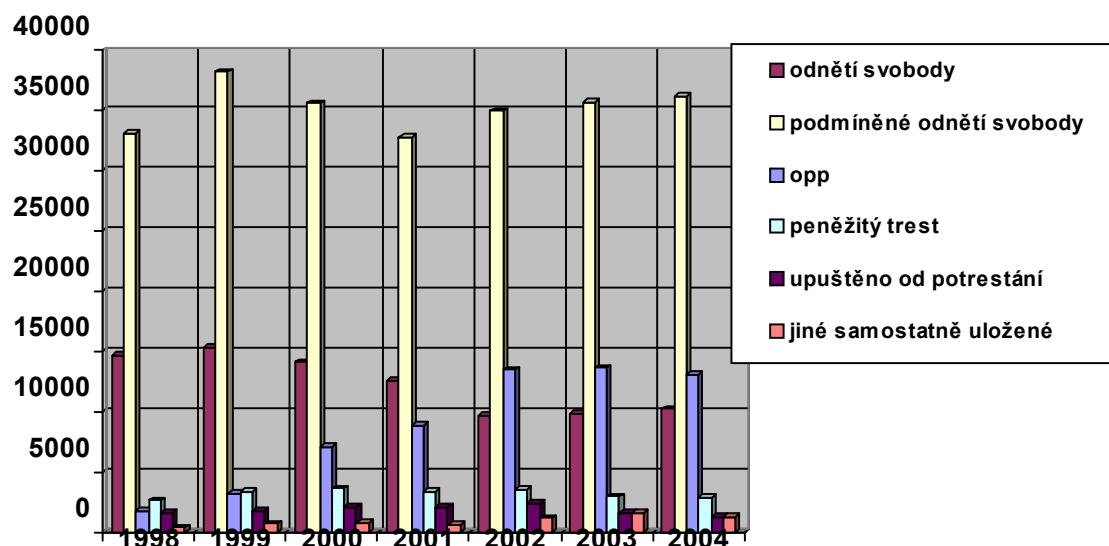
Viz tabulka a grafické znázornění² :

POROVNÁNÍ ULOŽENÝCH TRESTŮ ZA OBDOBÍ 1998 - 2004

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nepodmíněné odnětí svobody	14656	15340	14114	12533	9658	9797	10192
Podmíněné odnětí svobody	33059	38188	35617	32817	34940	35676	36162
OPP	1776	3215	7084	8835	13424	13592	13031
Peněžitý trest	2634	3370	3571	3324	3500	2941	2913
Upuštěno od potrestání	1586	1774	2071	2084	2408	2535	2817
Jiné samostatně uložené	372	707	754	589	1165	1590	1262

¹ http://www.vnitro.cz/casopisy/kriminalistika/2004_03/karabec.html

² viz: *Statistické ročenky kriminality Ministerstva Spravedlnosti (soudy)*



Od roku 1999 došlo ke snížení nepodmíněných trestů odnětí svobody a naopak vzrostl počet trestů podmíněných. Pozitivní je nárůst počtu uložených trestů OPP. Soudy také více využívají možnosti upuštění od potrestání (alternativa vězeňského režimu).

Zde je zaznamenáván kladný přístup ze strany orgánů činných v trestním řízení a to ať již se jedná o činnost státních zastupitelství či soudů samotných.

Je na místě uvést, že lze všeobecně velmi dobře hodnotit práci státních zástupců, kteří vykonávají dozor nad jednotlivými případy a již od počátku, kdy je zahájeno trestní stíhání proti konkrétnímu pachateli požadují vypracování znaleckých posudků, zejména z oborů psychologie a psychiatrie na osobu pachatele, kdy výsledek takového individuálního zkoumání osoby pachatele zejména pak stanovení diagnózy poruchy chování značně ovlivňuje návrh na jeho potrestání, případně uložení alternativního trestu.

V případě návrhu na uložení trestu obecně prospěšných prací je pak nutno ze strany orgánů činných v trestním řízení ke každé osobě pachatele přistupovat individuálně. Zejména zjistit motiv kriminálního

jednání, provést rodinnou, pracovní a osobnostní anamnézu pachatele, zjištění jeho současné sociální situace, přizvat znalce ať již z některého z oborů speciální pedagogiky či lékařství, zjištění případných závislostí osoby (psychotropní látky, alkoholismus, hazardní hry), kdy všechna tato zjištění jsou důležitá pro orgán soudu, který následně o trestu rozhoduje a jedním z činitelů, které ovlivňují vynesení rozsudku o uložení trestu jsou samozřejmě i dobrá možnost resocializace pachatele v souvislosti s udělením alternativního trestu či zjištění takových skutečností, které udělení alternativního trestu vylučují a pak je na místě především ochrana společnosti před kriminálním jednáním delikventa.

3.1.1. Cíl průzkumu – odsouzení versus obecně prospěšné práce

V souvislosti s aplikací alternativních trestů v praxi byl jako cíl této práce stanoven sociální průzkum vzorku 15 respondentů, respektive osob, které byly na základě rozhodnutí soudu odsouzeny k jednomu z alternativních trestů a to trestu "obecně prospěšných prací". Cílem pak bylo zjištění postojů, názorů a informovanosti osob, kterých se uložení trestu "obecně prospěšných prací" přímo dotýká, tedy byly k němu odsouzeny a to za období kalendářního roku 2005. *Dalším cílem pak bylo zjištění dopadu uložení tohoto trestu jak přímo na odsouzené tak i na jejich sociální situaci a sociální okolí.* Kromě metod, které byly k průzkumu užity, kdy se jedná o jednu z exploračních metod a to metodu rozhovoru a dále potom metodu studia a analýzy dokumentů, byla zvolena u jednoho z respondentů metoda tzv. „případové studie“ - kazuistika.

3.1.2. Předpoklady průzkumu– alternativy ano, či ne

Stanoveným předpokladem provedeného výzkumu bylo zjištění skutečností, které ovlivňují vykonání či nevykonání trestu obecně

prospěšných prací ze strany k nim odsouzených jedinců. ***Zjištění motivů a demotivujících faktorů, které zapříčiňují negativistický postoj části respondentů (odsouzených), jakožto i zjištění skutečností, které vedou naopak část odsouzených k vykonání trestu obecně prospěšných prací a individuální snaze se socializovat.*** Provedený průzkum nelze považovat za zcela objektivní (spolehlivý) a použitelný jako obecné měřítko, neboť tento byl proveden za období jednoho kalendářního roku (2005), respondenti byly pouze mužského pohlaví a pocházejí z určitého konkrétního mikroregionu, z určitou sociální kulturou a složením obyvatelstva. Přesto lze daná zjištění ve větší míře považovat za faktory vedoucí k zamyšlení jak přímo orgánů činných v trestním řízení včetně soudů samotných tak i orgánů státní samosprávy.

3.1.3. Charakteristika vzorku – odsouzení

Ke zjištění stanovených cílů byl náhodně z osob odsouzených k alternativnímu trestu „obecně prospěšných prací“ vybrán vzorek 15 respondentů, kdy tento trest měl být z jejich strany vykonán v kalendářním roce 2005. Typickým znakem této skupiny pak je, že všechny osoby byly odsouzeny za majetkový trestný čin (trestný čin krádeže, zpronevěry, podvodu), mají bydliště v hlavním městě Praze, konkrétně pak v obvodu Městské části Praha 3, Praha 8 a Praha 9 a všichni jsou mužského pohlaví.

Charakteristika :

počet respondentů : 15

pohlaví : *pouze muži*

věk : *věkové rozpětí 18 až 45 let*

národnost : *česká*

trest udělen za trestný čin : *u všech respondentů "majetkového*

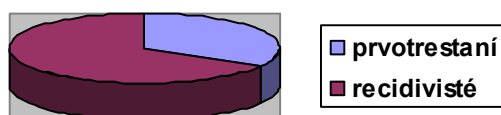
charakteru"

bydliště respondentů (region) : *hlavní město Praha*

prvotrestaní : *5 z celkového počtu 15*

recidivisté (2 x a více krát trestaní): *10 respondentů z celkového počtu 15*

Pro ilustraci je uvedeno grafické znázornění podílu recidivistů na celkovém počtu respondentů:



Uvedený vzorek respondentů byl vybrán zcela nahodile ze skupiny všech osob odsouzených k trestu obecně prospěšných prací v regionu hlavního města Prahy (konkrétně pak Obvodními soudy pro Prahu 3, Prahu 8 a Prahu 9) , kteří jej měli vykonat v kalendářním roce 2005.

3.1.4. POUŽITÉ METODY

K provedení průzkumu byly k co možná největší spolehlivosti (objektivitě), zvoleny metody „rozhovoru“, „studia a analýzy dokumentů“ a u jednoho z respondentů pak metoda tzv. případové studie (kazuistika). Zvolení uvedených metod bylo zcela záměrné s ohledem na osobnosti respondentů, kdy zejména v případech, kdy se respondenti rekrutují z řad recidivistů (viz shora uvedená tabulka) by pakliže by např. byla zvolena metoda dotazníku je velký předpoklad, že by tento odmítly vyplnit, případně by uvedly skutečnosti, které by objektivitu průzkumu snížily (zde je nutno uvést, že respondenti byli obeznámeni, s tím, že autor výzkumu je policista). Metoda pozorování pak byla autorem výzkumu vyhodnocena jako nedostačující k relevantnosti jí získaných informací a nevhodná ke kombinaci s jinou výzkumnou metodou.

- **ROZHOVOR /interview/**

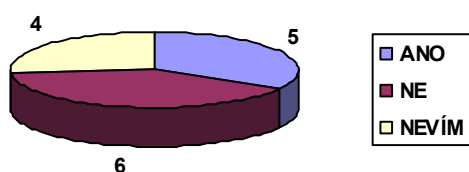
Metoda rozhovoru byla použita k provedení průzkumu „*aplikace trestu obecně prospěšných prací v praxi*“ i přes tu skutečnost, že se jedná o časově náročnější metodu než je např. „dotazník“, ale jedná se o metodu, která umožňuje styk, resp. osobní kontakt s respondentem což bylo na místě k zachování co možná nejobjektivnější výpovědi prováděného průzkumu. Vzhledem k různorodému složení skupiny respondentů ať už se jedná o sociální postavení ve společnosti, rozličnou typologii dotazovaných či rozdíl v mentální zralosti byla pak zvolena metoda ***standardizovaného rozhovoru, s použitím pevně stanovených otázek i s uvedením variant a pevným stanovením pořadí pokládaných otázek.*** Z hlediska míry utajení byl pak zvolen rozhovor ***zjevný***, a to z hlediska množství pokládaných otázek a pak také zaručení větší věrohodnosti prováděného průzkumu. Podle stupně naléhání na dotazovaného lze aplikovaný rozhovor zařadit do kategorie **rozhovorů neutrálních s indiferentním postojem k osobě dotazovaného respondenta**, bez vyjadřování osobních postojů a názorů tazatele.

Autor průzkumu byl dobře obeznámen jak s alternativními tresty samotnými tak i konkrétně s trestem „obecně prospěšných prací“, jehož se samotný výzkum přímo dotýkal a jejich konkrétním používáním v praxi ze strany orgánů činných v trestním řízení. Rovněž mu pak byly známy problémy a nedostatky, které se problematiky aplikace trestu obecně prospěšných prací v praxi dotýkají, což mělo význam zejména při tvorbě a formulaci otázek pokládaných respondentům.

Metodou standardizovaného rozhovoru byla zjištěna následující fakta :

- ze zkoumaného vzorku 15 respondentů, 5 pochází z úplné rodiny, 6 z rodiny neúplné (byly vychováni pouze jedním z rodičů) a 4 respondenti prošli ústavní výchovou

- obecně prospěšné práce ***je ochotna odpracovat pouze necelá polovina - 7 osob (46,6 %) ze zkoumaného vzorku*** a to bez ohledu na počet hodin a spíše muži ve věku ***nad 27 let*** a to i přes tu skutečnost, že se ostatní jedinci neodpracováním OPP vystavují přeměně počtu hodin na trest odnětí svobody nepodmíněně
- ze 7 osob, které jsou OPP ochotni vykonat či je již vykonávají mají dva respondenti střední úplné vzdělání, jeden muž střední odborné a dva muži pouze vzdělání základní
- z 8 respondentů, kteří k OPP uvedli, že jej v žádném případě nevykonají mají čtyři z nich střední odborné vzdělání, tři základní vzdělání a jeden vzdělání vysokoškolské
- jako nejčastější **důvod pro nevykonání OPP** byl respondenty uváděn ten, že „***výkon těchto prací je trest a není za něj výplata***“ dále pak to, že ***práce jsou vykonávány zejména na veřejných prostranstvích „mohl by mě vidět někdo ze známých“*** a tudíž veřejnosti na očích a jako poslední ***časová náročnost při rozsahu trestu nad 200 hodin***
- na otázku položenou všem respondentům – „***Souhlasili by jste*** (pakliže by Vám byla ze strany soudu, který o trestu rozhodoval dána možnost se k tomuto vyjádřit) ***s udělením trestu „obecně prospěšných prací“?***“, odpověděli dotazovaní následovně – viz :grafické znázornění :



- tři z osmi mužů, kteří jsou rozhodnutí trest OPP v žádném případě nevykonat, tedy **20 %** z celkového zkoumaného vzorku, uvedli rovněž ***jako důvod svou špatnou sociální situaci***, kdy přednost dávají obstarávání finančních prostředků pro svou obživu, případně na uhrazení

bydlení.

- dále byl zjištěn fakt, že **OPP jsou ochotni odpracovat spíše osoby tzv. „prvopachatelů“**, kdy značná část z nich (4 z 5 prvotrestaných respondentů) uvedla jako hlavní důvod vliv rodinného prostředí na jejich osoby a snahu vést spořádaný život (pozn. jednalo se o pachatele majetkové trestné činnosti - krádeže, zpronevěry). U těchto respondentů je na místě předpoklad, že se jednalo o jednorázové vybočení ze sociálních norem společnosti, než-li o počátek recidivujícího protispolečenského chování.

- **pět dotazovaných (33.3%)** z těch, kteří nechtějí OPP odpracovat uvedlo, že je pro ně přijatelnější trest nevykonat a následně jít do VTOS (výkonu trestu), kde se rovněž s největší pravděpodobností vyhnou jakékoliv pracovní činnosti (vzhledem k nízké zaměstnanosti vězňů ve VTOS).

- jedna z otázek rozhovoru směřovala také ke zjištění motivujících a demotivujících faktorů, které respondenty vedou k vykonání či nevykonání trestu OPP. Zde je zjišťováno, že osoby, které trest jsou ochotni vykonat, jsou k tomuto motivovány svým sociálním cítěním, zejména v tom, že si **uvědomily své protiprávního jednání, za které jsou povinni (a hlavně ochotni) nést následky-trest se všemi jeho důsledky**. U těchto osob je markantní jejich osobní zainteresovanost na odpracování trestu, včetně jeho co nejrychlejšího vykonání, bez ohledu na činnosti, která je pracovníky PMS jednotlivým odsouzeným přidělena. Naopak **respondenté, kteří nejsou trest ochotni vykonat uvádějí jako demotivující faktor zejména počet hodin**, které jsou na základě rozhodnutí soudu povinni odpracovat, dále potom **podřadnost pracovní činnosti**, kterou by musely vykonávat (např. úklid veřejných prostranství – zametání ulic, chodníku, hrabání listí, sběr odpadků, likvidace černých skládek, apod.)

- všech 7 respondentů, kteří trest již vykonávají či jsou rozhodnutí jej vykonat jako jeden z rozhodujících a tím i motivujících faktorů uvedlo, že jejich rozhodnutí bylo ve velké míře ovlivněno tím, že po odpracování

trestu jim bude proveden výmaz v rejstříku trestů, což v současné době, kdy je dostatek pracovní síly na trhu práce a každý potenciální uchazeč o zaměstnání je povinen předkládat výpis z rejstříku trestů je pro získání zaměstnání velmi zásadní skutečnost.

Z rozhovoru vyplynulo:

1. Alternativní trest OPP je z hlediska působnosti vhodným trestem pro tzv. prvopachatele, kdy je na místě vysoký předpoklad jeho vykonání ze strany odsouzeného.
2. Při udělování trestu obecně prospěšných prací velmi záleží na osobnosti samotného pachatele, kdy by měl být ze strany soudu, který takový trest vynese, brán zřetel jak na sociální zázemí odsouzeného, tak i na jeho sociální postavení ve společnosti a pracovní a rodinnou anamnézu.
3. V některých případech je vhodné posouzení místa, kde má být trest OPP vykonán a případně určit místo odlišné od místa trvalého pobytu odsouzeného.
4. I když to současná právní úprava neumožňuje, bylo by na místě po vzoru některých evropských zemí, uzákonit výslovný souhlas odsouzeného s udělením trestu OPP, kdy by se tímto předešlo u pachatelů, kteří již od počátku nejsou ochotni trest vykonat, přeměně trestů OPP na tresty nepodmíněné. Což by bylo přínosem jak z ekonomického hlediska, tak i z hlediska délky soudního řízení.

• *STUDIUM A ANALÝZA DOKUMENTŮ*

Jako další výzkumná metoda byla užita metoda studia a analýzy dokumentů. **Tato metoda byla zvolena z důvodu dokreslení skutečností – faktů získaných metodou standardizovaného rozhovoru od jednotlivých respondentů.** Oblast, kterou se metoda studia a analýzy dokumentů zabírala pak byla velmi úzká, neboť se týkala výhradně dokumentů úředních, případně statistických údajů zveřejněných soudy či

státními zastupitelstvími. Zde pak bylo přistoupeno ke zhodnocení zda jednotlivý respondenti byly k trestu obecně prospěšných prací odsouzeni (rozsudky soudů), zda mají v minulosti trestní záznam či se jedná o prvotrestané, dokumentů o provedení-odpracování trestu obecně prospěšných prací. Jakožto i statistické vyhodnocení celkového počtu udělených alternativních trestů včetně trestu obecně prospěšných prací od roku 1999 a posun v aplikaci alternativních trestů ze strany české justice.

Popis resp. praktické zkušenosti s aplikací některých z alternativních trestů v praxi:

► ***Trest ztráta čestných titulů a vyznamenání***

Trest ztráty čestných titulů a vyznamenání není ze strany soudů rozhodujících v trestních věcech v praxi využíván a to hned ze dvou věcných důvodů. Osoby, které disponují čestnými tituly a vyznamenáními patří svým společenským postavením a morálním vědomím do kategorie občanů, kteří mohou sloužit jako vzor pro zbytek společnosti. Jako další důvod lze uvést tu skutečnost, že když už dojde ke spáchání trestného činu ze strany takové osoby, je přistoupeno k aplikaci jiného trestního opatření.

Rozsudky soudů, které byly vyneseny do roku 1989 a které byly aplikovány zejména v trestních věcech vedených v z inscenovaných procesech s představiteli jak kulturního tak i společenského života v boji s tzv. “vnitřním nepřítelem“ nelze považovat z hlediska využívání tohoto trestu za objektivní.

Studiem dostupných pramenů Obvodních soudů pro Prahu 8, Prahu 9 a Prahu 3 bylo zjištěno, že za kalendářní rok 2005 nebyl trest ztráty čestných titulů a vyznamenání vůbec udělen.

► ***Zákaz činnosti***

Trestu zákazu činnosti je v praxi hojně užíváno a to ve většině případů

v kombinaci s dalším trestním opatřením. Aplikace trestu zákazu činnosti souvisí zejména s výkonem určitého zaměstnání, povolání nebo funkce, případně činností k nimž je zapotřebí zvláštního povolení, nebo je výkon těchto činností upraven zvláštními předpisy a to v případě, kdy ze strany odsouzeného došlo k tak závažnému profesnímu pochybení a to ať se již jedná o úmyslné či nedbalostní, které naplnilo skutkovou podstatu trestného činu. Širokou veřejností jsou živě vnímány tyto tresty, uložené zejména v hojně medializovaných kauzách. ***Za poslední období lze uvést případy dopravních nehod prostředků městské hromadné dopravy, dálkové autobusové dopravy, dále pak velmi sledovanou kauzu fotbalových tzv. "rozhodčích".*** Udělování trestů zákazu činnosti lze z hlediska generální prevence považovat za velmi pozitivní, neboť jeho ukládání osobám pachatelů zastávajících zejména veřejné funkce nebo vykonávající profese, jejichž řádný výkon je přímo založen na důvěře veřejnosti (lékařské profese, zaměstnanci státní správy, atd) silně vnímáno celou populací a narozdíl od jiných mediálních kauz je na místě, aby veřejnost byla prostřednictvím sdělovacích prostředků včetně televize o těchto případech, zejména pak uložených trestech informována. Vynesené rozsudky, kdy tyto i přes výhrady, které lze k jednotlivým trestům mít, je nutno brát jako rozhodnutí nezávislého orgánu státní správy, by pak měly být odstrašujícím příkladem pro všechny občany a posílit jejich společenské podvědomí včetně morálních zásad.

Zákaz činnosti resp. tento trest je ve vlastní praxi užíván zejména při trestných činech spáchaných veřejnými činiteli (včetně pachatelů-policistů, příslušníků Armády ČR, příslušníků Městských policií apod.), v souvislosti se spácháním trestného činu "zneužití pravomoci veřejného činitele", dále pak při odsouzení zaměstnanců finančních domů a peněžních ústavů (bank, sázkových kanceláří, směnárny), kteří se dopustí majetkového deliktu v souvislosti s výkonem zastávané funkce, řidičů z povolání zejména pak v případě jedná-li se o hromadnou přepravu osob (zde se může jednat o trestné činy "obecné ohrožení, ohrožení pod

vlivem návykové látky, ublížení na zdraví z nedbalosti apod.), lékařského personálu za trestný čin "zanedbání povinné lékařské péče" a dalších obdobných profesí.

Od roku 1990 je možno pak ukládat trest zákazu činnosti i osobám mladistvých delikventů pouze s podmínkou, že tento trest nesmí bránit přípravě mladistvé osoby na budoucí povolání. K tomuto je nutno uvést, že v případě odsouzení mladistvého pachatele je ze strany soudů přistupováno k ukládání trestu zákazu činnosti velmi zřídka a jsou využívány spíše jiné alternativy k odsouzení.

Praktickým problémem, který se týká trestu "zákazu činnosti" je jeho dodržování ze strany odsouzených, resp. kontroly dodržování tohoto trestu ze strany zainteresovaných orgánů. Zatím nejsou taxativně vymezeny orgány, které by měli dodržování zákazu činnosti ze strany odsouzených kontrolovat, a tak mnohdy dochází i k recidivě, tj. že pachatel odsouzený k trestu zákazu činnosti se dopustí obdobného trestného činnosti za který mu byl již trest uložen a proto je ze strany orgánů činných v trestním řízení postupováno kromě jiného proti recidivující osobě i dle § 171 odst. 1 pís. c) trestního zákona, neboť porušením zákazu činnosti se pachatel dopouští trestného činu "maření výkonu úředního rozhodnutí".

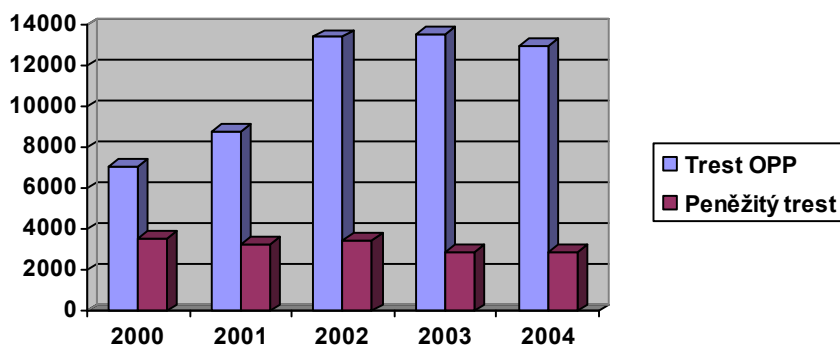
► ***Peněžitý trest***

K peněžitému trestu, který je v praxi aplikován a laickou veřejností chápán jako jedna s trestních alternativ lze uvést, že ***je trestem vhodným, ale pouze u takových trestně stíhaných osob, kde je předpoklad, že dojde naplnění zákona.*** V samotné praxi však vzhledem ke špatným majetkovým poměrům u většiny souzených pachatelů uložení tohoto trestu nepřichází v úvahu. Častějšímu ukládání brání špatná ekonomická situace a nedostatek finančních prostředků obviněných, kteří jsou často *nezaměstnaní* nebo *sociálně slabí*. U takových osob není peněžitý trest

vymahatelný a v případě jeho uložení nastupuje náhradní trest. Peněžitý trest je tak zúžen na okruh pachatelů výdělečně činných či majetných.

Naproti tomu druhé skupině pachatelů jejich finanční situace sice umožňuje plnění peněžitého trestu, *oni se však jeho zaplacení vyhýbají, oddalují ho, či zdržují různými machinacemi se svým majetkem*. V obou případech pak nastupuje trest odnětí svobody. Orgány činné v trestním řízení však nedostatečně zkoumají majetkové poměry či skutečné příjmy obviněných. *Možným řešením by byla např. možnost uložit jako náhradní trest mimo trestu odnětí svobody také obecně prospěšné práce (i když ani zde nelze zaručit jejich odpracování ze strany odsouzených)*.

Níže uvedené grafické znázornění pak ukazuje růst trestu OPP od roku 2000 a naopak mírně klesající trend při udělování trestů peněžitých.¹



Dalším příkladem problému, který zabraňuje širšímu využití tohoto trestu, je skutečnost, že *nepostihuje jen osobu pachatele*, ale též jeho rodinu a osoby, vůči nimž má odsouzený závazky, včetně poškozeného a to v samotném důsledku může mít dopad nejen na změnu sociální situace osoby odsouzeného, ale i jeho blízké či samotnou oběť trestného činu.. Tento problém se však vyskytuje i u jiných druhů trestů, ať už ve větší či menší míře.

Zatěžující agendou pro soudy je pak také následné rozhodování o odkladu peněžitého trestu či o povolení splátek, případně o odvolání

¹ Viz: *Statistické ročenky kriminality Ministerstva Spravedlnosti (soudy)*

odkladu či splátek, rozsáhlé šetření při upuštění od výkonu peněžitého trestu a nařízení náhradního trestu. Soudy mnohdy nevyužívají celé rozpětí sazby, peněžitě tresty jsou často *bagatelního rázu* a mívají se výchovným účinkem.

Lze proto doporučit, aby v souladu s rekodifikačními záměry v oblasti trestního práva hmotného byl systém majetkových sankcí doplněn o tzv. denní pokuty, jejichž ukládání by modifikovalo dosavadní peněžitý trest.

- **PŘÍPADOVÁ STUDIE - KAZUISTIKA (case study)**

K údajům získaných prováděným průzkumem (metodou rozhovoru a studiem dokumentace) *byl jako z cela netypický* (vybočující z řady) *z hlediska sociálního dopadu alternativního trestu na jedince - vybrán případ Jana K.* Jednalo se o respondenta, který byl odsouzen k trestu obecně prospěšných prací v kombinaci s dalším alternativním trestem – zákazem činnosti, čímž zapadá znakově do skupiny vybraných respondentů, ale přesto se autor výzkumu rozhodl jej uvést resp. uvést jeho kazuistiku, neboť z hlediska sociálního dopadu (trestu) na tohoto respondenta jde o ojedinělý případ.

Při zkoumání dopadu trestu zákazu činnosti na osobu pachatele - odsouzeného, byl proveden řízený rozhovor s užitím přímých a nepřímých otázek. Jedná se o 32 letého muže Jana K. z Prahy, svobodného, kdy se jedná o bývalého zaměstnance Policie České republiky, který byl v souvislosti s výkonem povolání, resp. za spáchání trestného činu "zneužití pravomoci veřejného činitele" odsouzen kromě uložení trestu veřejně prospěšných prací v rozsahu 300 hodin i k zákazu činnosti - služby v ozbrojených složkách na dobu 5 ti let. Rozhovorem byla nejprve zjištěna aktuální sociální situace osoby, současná osobní, rodinná a pracovní anamnéza. Jan K. uvedl, že v současné době pracuje

jako barman a to na dvanáctihodinové směny, kdy dle svého volna po dohodě s odpovědným pracovníkem městského úřadu (PMS) chodí odpracovávat trest OPP a to ve většině případů úklidem veřejného prostranství, případně stěhováním nábytku. Jeho čistý měsíční příjem je 11.000,-Kč a vzhledem k trestu OPP nemůže vykovávat žádnou jinou vedlejší činnost, kterou by mohl zlepšit svojí současnou finanční situaci, neboť v současném zaměstnání pracuje na směny. Dále je zjišťováno, že Jan K. pracoval u Policie České republiky 12 let, dosáhl hodnosti praporčíka a v době, kdy s ním byl na základě vlastní žádosti (ale bez tzv. výsluhy) rozvázán služební poměr dosahoval jeho čistý měsíční příjem 22.500,-Kč. Cílem rozhovoru nebylo zkoumat trestný čin Jana K. či motivy, které jej ke spáchání trestného činu vedly, ale spíše zjištění sociálního dopadu kombinace trestu OPP a zákazu činnosti na jeho osobu. **Ze spontánní výpovědi Jana K. jsou zjišťovány skutečnosti, které dávají zapravdu již shora uvedené stati o generální prevenci v případě uložení takového trestu.** Samozřejmě záleží na každé osobnosti pachatele jakož to i na dalších ovlivňujících faktorech, ale v případě Jana K. který k práci u PČR přistupoval zodpovědně a své povolání měl i jako koníčka se trest zákazu činnosti odráží hned v několika bodech.

- z měnil jeho hodnotovou orientaci a to z důvodu jak finančního (rozdíl mezi čistým příjmem před a po odsouzení) **tak sociálního** (z postavení veřejného činitele na pozici barmana v herně). Dle jeho vlastního tvrzení je pro něj trest **veřejně prospěšných prací a s tím spojený trest zákazu činnosti daleko horším trestem než trest odnětí svobody nepodmíněně**, neboť si uvědomuje, že již nikdy ve svém životě mu pravděpodobně nebude poskytnuta možnost pracovat u policie. K tomu jak sám uvedl, je nucen při výkonu OPP podstupovat určitý psychický tlak ze strany dalších odsouzených (kteří s ním obecně prospěšné práce vykonávají), neboť tito se z neznámého zdroje dozvěděli o bývalém profesním zařazení Jana K. u Policie České republiky a dávají mu jasně najevo svůj odpor k jeho sobě i přes tu skutečnost, že jak on sám uvádí s žádnou

z těchto osob neměl konflikt. Z uvedeného důvodu, byť se to může nestrannému čtenáři této práce zdát nereálné, jsou pocity Jana K. úplně odlišné například od osoby jedince s antisociálními společenskými rysy, který i když se dopouští vědomě kriminálního jednání si nepřipouští myšlenku odsouzení a nastoupení do vězení na sebe kratší období (i když u takového jedince je trest OPP spíše oddálením uložení trestu nepodmíněného odnětí svobody).

Jak bylo dále zjištěno, Jan K. si trest OPP odpykává v místě trvalého bydliště a opakovaně se mu stalo, že občané se kterými přicházel jako policista do styku (ať se jedná o pachatele, poškozené či svědky) se jej dotazovali co to vykonává za práci a byl i terčem hrubých urážek a posměšků.

Závěrem lze uvést, že pro Jana K. by pravděpodobně trest odnětí svobody nepodmíněně, s jistým obdobím jeho života stráveným v izolaci od společnosti byl přijatelnější, pakliže by měl možnost návratu ke službě u policie. Trest OPP je pak pro něj ve svém důsledku znásoben tím, že jej vykonává v místě trvalého bydliště a potažmo před zraky osob proti kterým jako policista zasahoval. Z této případové studie rovněž vyplývá hluboký dopad, zejména sociální a psychický na osobu Jana K.

Jde o vnitřní pocity Jana K. se kterými se autor bakalářské práce (sám příslušník PČR) nemůže ztotožnit, neboť se Jan K. jako policista dopustil trestné činnosti a na prvním místě je sociální ochrana společnosti před osobami, které místo toho, aby sami dodržování zákonných (sociálních) norem kontrolovali jej porušují v takovém rozsahu, který vede až k trestní zodpovědnosti, nicméně v tomto konkrétním případě by byl na místě individuálnější přístup k osobě Jana K. ze strany pracovníka odboru prevence PMS.

3.1.5. Interpretace výsledků

Skutečnosti (zjištění) získané provedeným průzkumem lze shrnout do několika bodů. Trest OPP jsou ochotni vykonat (a v samotné praxi vykonávají) spíše prvopachatelé a to spíše středního věku, kteří mají již určité životní zkušenosti. Velmi důležitá je aktuální sociální situace odsouzeného, případně pak jeho rodinné zázemí, které může silným motivačním faktorem. Mladistvé pachatele, resp. ty, kteří ve věku mladistvých trestný čin spáchali a byly za něj odsouzeni k trestu OPP místně a věcně příslušným soudem (dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 1.1.2004) ***odrazuje od vykonání OPP zejména ta skutečnost, že trest vykonávají v místě trvalého bydliště a obava z toho, že by je spatřil někdo z „kamarádů“ je větší než ta z trestu nepodmíněného (zde je třeba připomenout, že většina mladistvých se trestné činnosti dopouští jako příslušníci delikventních part a skupin).*** K tomu se dále přidává stále častější závislost tzv. náctiletých na omamných a psychotropních látkách, kdy i přes tu skutečnost, že "měkké" i "tvrdé" drogy jsou na černém trhu již po delší časové období k dostání od marihuany, pervitinu až k velmi kvalitnímu heroinu, jejich cena je stále vysoká a proto ***„mladistvý pachatelé místo přijetí pomocné ruky od společnosti podané ve formě alternativního trestu, dále páchají trestnou činností, zejména pak „majetkovou“ (krádeže, vloupání, zpronevěry apod.) s motivem získat finanční prostředky na nákup drog, alkoholu či trávení dlouhých hodin u tzv. výherních automatů“.***

Přeměna neodpracovaných hodin na trest nepodmíněný je přes tu skutečnost, že se jedná o 1 den vězení za dvě neodpracované hodiny malou hrozbou pro osoby pachatelů, kteří se trest rozhodnou neodpracovat, zejména jedná-li se o osoby recidivistů, kteří již absolvovali určité období ve vazební věznici či přímo výkonu trestu..

S osobami odsouzenými k trestu OPP by mělo být ze strany státu dále

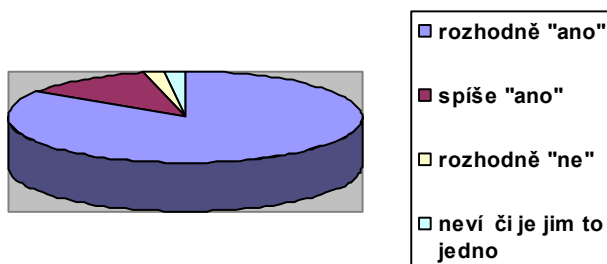
intenzivně pracováno a tyto tzv. na motivovat k odpracování OPP, neboť se jedná často o osoby s průměrným až podprůměrným IQ, které nejsou schopny domyslet důsledky svého jednání a uvědomit si, že společnost ji prostřednictvím rozhodnutí o udělení takového alternativního trestu dává možnost k nápravě bez ztráty svobody a raději přistoupí k období svého života v izolaci i třeba jen s tou představou, že kdyby byly venku "stejně by sháněli peníze na drogy", resp. „museli by se starat o svoji samotnou existenci“.

Největším problémem se pak jeví nedostatečný počet probačních pracovníků, jejichž úloha při působení jako kontrolního orgánu nad vykonáváním nejen trestu OPP, ale i jiných alternativ je nezastupitelná. Přitom nelze kromě kontrolní činnosti a provádění dohledu nad osobou pachatele ze strany probačního pracovníka, opominout jeho výchovné působení a snahu pomoci takovému jedinci v resocializaci (např. nalézt vhodné zaměstnání, nabídnout odvykací programy atd.). Základem účinné pomoci je navázání osobního vztahu a vzbuzení důvěry v pachatele, což samozřejmě je jen velmi těžko uskutečnitelné při nedostatečném počtu probačních pracovníků. Zde lze hledat neadekvátní reakci státních orgánů na rapidně se zvyšující ukládání alternativních trestů ze strany orgánů činných v trestním řízení a to zejména za období posledních čtyř let, kdy měl počet pracovníků probace v souvislosti s tímto být rovněž navýšen.

Ukládání trestu veřejně prospěšných prací je i ze strany části laické veřejnosti vnímáno spíše pozitivně což dokládá i jeden z mnoha statistických údajů zveřejněných prostřednictvím internetu na www.mesec.cz/clanky/prace-bez-odmeny-ano-za-trest/.

Zde se v anketě "souhlasíte s ukládáním trestu obecně prospěšných prací" vyslovilo z 52 respondentů celých 85 %, že "rozhodně ano", 12 % respondentů odpovědělo, že "spíše ano", "rozhodně ne" se vyslovila

2 % procenta a že "neví či je jim to jedno" odpověděla rovněž dvě procenta respondentů – viz grafické znázornění :



3.2. Shrnutí výsledků praktické části

V praktické části se podařilo jak grafickým znázorněním statistických čísel, tak i použitými metodami nastínit současný postoj orgánů činných v trestním řízení (potažmo přístup justice) a odsouzených k alternativním trestům ukládaným v České republice. Provedený průzkum samozřejmě nelze z celá zobecnit na celou populaci v ČR, nicméně zaměřen průzkumu a celé praktické části bylo alespoň nastínit postoje odsouzených k jednomu z alternativních trestů (trestu obecně prospěšných prací), zmínit chyby, se kterými se v běžné aplikaci alternativ je možné setkat a případně navrhnout řešení, které by vedly k odstranění nedostatků.

4. ZÁVĚR

Účelem této práce bylo především poskytnout čtenáři ucelené informace o možnostech praktického uplatnění alternativních forem řešení trestních věcí v České republice a upozornit na úskalí a problémy,

jež se při jejich aplikaci v praxi vyskytují. Případně se pokusit navrhnout přijatelná řešení.

Legislativu upravující alternativní řešení trestních věcí lze považovat za dostatečnou. Problematické je spíše její naplňování a sjednocení praxe. Lze předpokládat, že reforma justice v budoucnu přinese důslednou spolupráci a komunikaci jednotlivých soudů, státních zastupitelstev, policie, PMS a dalších institucí, zejména na místní úrovni. Dle výstupů z výročních zpráv Ministerstva spravedlnosti lze kladně hodnotit změnu, resp. prolomení klasických tendencí rozhodujících orgánů řešit trestnou činnost „postaru“, tedy odnětím svobody a tedy navýšení počtu trestů alternativních.

Přes veškeré problémy, které přináší nedokonalá respektive nedokonale uplatňovaná legislativa, lze však spatřovat největší úskalí jinde.

Naše společnost, stále není na alternativní tresty a uplatnění odklonů příliš připravená. Veřejnost volá po přísných trestech, znovuzavedení trestu smrti, po uvěznění každého, kdo se proviní proti zákonu. Převládá tendence k represí. Za příčiny těchto postojů můžeme považovat atomizaci dnešní společnosti a existenciální strach, stejně jako výchovu. Příliš represivní působení dospělých na děti, učitelů k žákům, nadřízených k podřízeným, nedostatek sebeúcty i úcty ke druhým. To vše přispívá k vytváření prostředí netolerance, zloby a trestání se navzájem. Na druhou stranu i zde má stát svoji negativní roli, neboť nebyl připraven reagovat na boom alternativních trestů v posledních několika letech a proto není zajištěna dostatečná kontrolní činnost zajišťující dohled nad vykonáváním alternativních trestů. Vybavenost orgánů Probační a mediační služby, ať se již týká technického zázemí či počtu odborně fundovaných pracovníků je stále na nedostačující úrovni.

Svou úlohu však sehrává také neinformovanost. V naší zemi prozatím chybí podpora prosazování nových trestně politických trendů, jež preferují alternativy k trestu odnětí svobody. Stále není obvyklá diskuse

ministerstva spravedlnosti s veřejností a médii. Neexistuje dostatek propagačních materiálů, vysvětlujících veřejnosti, že sociální práce v trestní justici nepřináší zhoršení bezpečnosti občanů, ale je účinnou alternativou k neúčinnému a drahému věznění osob.

Trest má omezovat jen do té míry, do jaké je to nezbytné. Má také vychovávat a zaručit, že se spáchané provinění již nebude opakovat. Proto je nezbytné uchránit každého člověka a zvláště mladistvého před negativní zkušeností a kriminálním prostředím vězeňských cel. Tam, kde společnost trestat musí, a kde alternativní trest vytváří lepší podmínky pro nápravu pachatele, je na místě alternativu využít. Toto pravidlo by pak mělo platit dvojnásob právě u mladistvých a prvotrestaných pachatelů, kteří ještě nejsou zasaženi vězeňským prostředím.

Trest odnětí svobody nelze považovat za zcela přežitý. Na prvním místě je (měla by být) vždy ochrana společnosti před pachateli závažných zločinů, recidivisty, antisociálními jedinci apod.. V příloze jsou pak k nahlédnutí přiložena výpisy z rejstříku trestů různých osob, které jsou příkladem toho, že přestože jsou společnost dány osobám pachatelů možnosti vyhnout se trestu odnětí svobody nepodmíněně a to ať již udělením trestu OPP či podmíněným trestem, ve většině případů není tato šance osobami pachatelů "pochopena" a tím akceptována. Z uvedeného je pak na místě zamyšlení zda kromě veřejnosti jsou o kladech a záporech aplikace alternativ v praxi dobře informováni i samotní pachatelé, což bylo i cílem průzkumu obsaženého v praktické části bakalářské práce.

Autor práce považuje ukládání alternativních trestů za vhodný prostředek „k potrestání“ zejména pak u prvotrestaných a mladistvých delikventů, ale cíle, který je ukládáním alternativ sledován lze dosáhnout pouze za přispění jak orgánů státu – Probační a mediační služby (zejména na místní úrovni) tak i nejbližšího sociálního okolí odsouzeného.

5. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

► Monografické publikace

- Černíková, V., Makariusová, V., Sedláček, V., Sociální Ochrana. 2. vydání. Praha: PA ČR, 1998. 194 s. ISBN 80-85981-97-1
- Klimeš, L. Slovník cizích slov. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 790 s. 14-545-83
- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I.obecná část. 3. přepracované vydání. Praha: Kodex, 1997. 328 s. ISBN 80-85963-24-8
- Sotolář, A. Púry, F. Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7
- Zapletal, J. Kriminologie - díl I. obecná část. 3. upravené vydání. Praha: PA ČR, 2000. 128 s. ISBN 80-85981-87-4

► Periodika

- Válková, H. Sokolář, A. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století ?. Trestní právo, 2000, roč. 5, č.1, s. 4-11
- Vůjtěch, J. Karabec, Z. Kotulán, P. Rozum, J. Základní poznatky k výzkumu institutu obecně prospěšných prací. České vězeňství, 2000, roč. 8, č. 1, s. 32-35

► Internet

- <http://spj.cz/opp/menu/meindex.php?source=tresty>
- <http://www.portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j>
- <http://www.pravniradce.ihned.cz/1-10077480-11416450>
- <http://www.viap.cz/mladezadelikvence.htm#alternativy>

- http://www.vnitro.cz/casopisy/kriminalistika/2004/03_01/karabec
- http://www.vscr/clanky/?cl_id=157

► **Zákon**

- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně některých zákonů
- Zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon

Statistiky

- Ročenka Vězeňské služby (1997- 2004)
- Statistická ročenka kriminality ministerstva spravedlnosti (1997-2003)

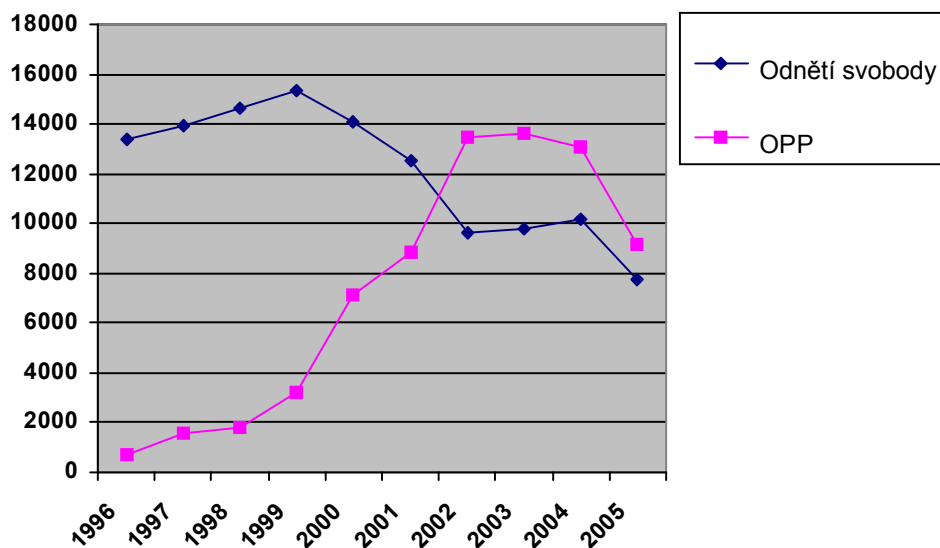
6. **SEZNAM PŘÍLOH**

1. Ukládání trestů OPP a odnětí svobody v ČR
2. Projednání podmínek výkonu trestu OPP s dohodou o jejich povolení – vzor
3. Opis rejstřík trestů – podmíněné odnětí svobody
4. Opis rejstříku trestů – trest obecně prospěšných prací

PŘÍLOHA č. 1 :

UKLÁDÁNÍ TRESTŮ OPP A ODNĚTÍ SVOBODY V ČR

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Odnětí svobody	15340	14114	12533	14114	9797	10192	7733
OPP	3215	7084	8835	7084	13592	13031	9137



(stav k 30.9. 2005)

Z grafu je patrné, že počet uložených trestů odnětí svobody (v absolutních číslech) od roku 1999 klesal a od roku 2002 se drží v průměru okolo 10.000 naopak počet uložených trestů obecně prospěšných prací se od roku 1996, tedy od jeho uzákonění, výrazně zvyšoval a drží se na hranici 13.000.

Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva Spravedlnosti (soud)

PŘÍLOHA Č. 2

PROJEDNÁNÍ PODMÍNEK VÝKONU TRESTU OPP S DOHODOU O JEJICH POVOLENÍ - vzor

Městský úřad Prahy 6
Čj.: XXX/05-56

Dne 10. března 2005

PROJEDNÁNÍ PODMÍNEK VÝKONU TRESTU OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ

podle usnesení Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 24. února 2005 č.j. 6 T 2XX/04 - 84, doručeného dne 27. února 2005.

Odsouzený

Josef Novák,

nar. 1. ledna 1971 v Praze 4, zedník, bytem Praha, Zenklova č.p. 32,

vykoná v obvodu Prahy 8 na základě shora uvedeného rozhodnutí tyto obecně prospěšné práce (dále jen OPP):

úklid vozovky při výjezdu ze stavby „stanice metra Prosek“ v ulici Vysočanská v úseku od křižovatky s ulicí Prosecká až ke křižovatce s ulicí Jablonecká.

Celková nařízená doba výkonu OPP Obvodním soudem pro Prahu 8 činí 200 hodin.

DOHODA O PROVEDENÍ OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ

Odsouzený Josef Novák a zástupce Městského úřadu Prahy 8 Ing. František Vorel se dohodli na provedení OPP takto:

1. Odsouzený zahájí provádění OPP - úklid vozovky při výjezdu ze stavby „stanice metra Prosek“ v ulici Vysočanská v úseku od křižovatky s ulicí Prosecká až ke křižovatce s ulicí Jablonecká dne 1. dubna 2005 a práce budou ukončeny nejpozději do 31.8. 2005 (doba trvání OPP nesmí překročit lhůtu jednoho roku od nařízení výkonu trestu OPP).
2. Odsouzený bude provádět práce každý den v týdnu od pondělí do soboty 3 hodiny v době od 16.00 hod. do 19.00 hod. a v neděli 2 hodiny od 14.00 hod. do 16.00 hod. Tento týdenní rozvrh je platný pro celou dobu výkonu trestu OPP s tím, že případné nedodržení dohodnuté pracovní doby oznámí odsouzený nejpozději jeden den předem stavbyvedoucímu Ing. Janu Tichému nebo na Městský úřad Janě Novotné.
3. Nástup do práce a ukončení práce je třeba hlásit stavbyvedoucímu Ing. Janu Tichému.
4. Městský úřad poskytne odsouzenému k výkonu práce - 1 ks lopata, 1 ks kolečko a 1 ks koště.
5. Charakter práce nevyžaduje zvláštní znalost otázek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Obžalovanému bylo dáno příslušné poučení o bezpečnosti práce a ochraně zdraví při vstupu na stavbu „stanice metra Prosek“ Ing. Janem Tichým dne 10. března 2005, tedy před započítáním práce (odsouzený svým podpisem stvrdil, že poučení bylo provedeno v rozsahu potřebném pro výkon OPP a v souladu s bezpečnostními předpisy).
6. Odsouzený bere na vědomí poučení, že je povinen provádět určené práce sám a osobně, a že Městský úřad Prahy 8 je povinen ihned nahlásit soudu neplnění dohodnutých podmínek výkonu trestu OPP, zejména jestliže určené práce nejsou bez závažného důvodu prováděny vůbec, anebo nejsou prováděny ve stanovené době nebo kvalitě, případně, že je neprovádí osobně.
7. Dohoda o provedení obecně prospěšných prací byla podepsána dne 10. března 2005.

(razítko MěÚ Prahy 8)

(podpis oprávněného pracovníka MěÚ)

(podpis odsouzeného)

